

Radboud

MAGAZINE

We bedreigen hun toekomst

De tijd is nu

'We hebben zóveel tijd verloren
aan gebrek aan daadkracht'

HOOGLERAAR INGRID VISSEREN-HAMAKERS

'Klimaatonderwijs net zo
essentieel als rekenen en taal'

ZEVEN EREDOCTOREN SPREKEN ZICH UIT

Op weg naar het Symbioceen

Honderd jaar. Terecht hebben we al veel met elkaar teruggekeken op een eeuw Radboud Universiteit. Van de vestiging op campus Heijendaal en de betekenis van de universiteit voor eerste-generatiestudenten tot Nobelprijzen en de eerste foto van een zwart gat.

Met dit magazine willen we vooruitkijken. De komende eeuw in.

Dat doen we door mensen aan het woord te laten die zich vanuit hun eigen achtergrond en discipline inzetten voor een andere relatie tot onze natuurlijke leefomgeving. De manier waarop we als mens nu al enkele eeuwen omgaan met de aarde loopt immers tegen planetaire en humanitaire grenzen aan. We hebben het aanzien ervan zodanig bepaald, dat er een naam is voor dit tijdperk: het Antropoceen. Wat als we voorbij dit tijdperk denken? Wat als we kunnen overstappen naar een andere, meer gelijkwaardige, relatie tot natuur, andere levensvormen en elkaar? Door milieufilosoof Glenn Albrecht ook wel aangeduid als Symbioceen. Welke waarden, principes, kennis en vaardigheden zijn er dan nodig? En hoe verandert dit onderwijs, wetenschap en professionele praktijken?

Op dit moment zijn er meer vragen dan antwoorden. De problematiek is complex, alles grijpt in elkaar. En het debat polariseert, duurzaamheid is een beladen en politieke term geworden. Je bent voor of tegen. Laat dat nu juist

een grote kans vormen voor ons als brede universiteit. Door te doen waar wij van nature goed in zijn en ons betrokken bij voelen, kunnen we een substantiële bijdrage leveren op een cruciaal moment in de tijd. De universiteit als werkplaats. Een experimenteerruimte voor nieuwe theorieën, denkwijzen en inclusieve dialogen. Een plek voor kritische reflectie op grote vraagstukken en een bron van nieuw handelingsperspectief.

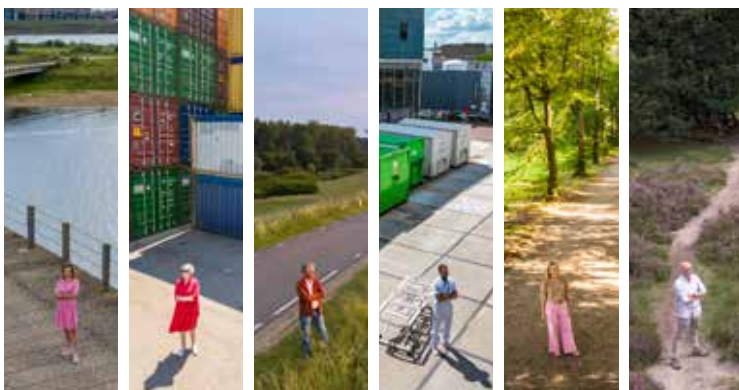
Sterk geworteld in Nijmegen, maar verbonden met de rest van de wereld. Dat zijn we al honderd jaar en zullen we hopelijk nog een hele tijd zijn.

De onderzoekers en docenten, professionals en studenten die actief zijn binnen deze werkplaats en aan het woord komen in dit magazine, delen hun ideeën over het nieuwe tijdperk waar we naartoe bewegen. Ze dragen allemaal vanuit hun eigen vakgebied en discipline bij aan het doorgronden van complexe vragen en het ontwikkelen van passende antwoorden op de vraag hoe we in een duurzame wereld kunnen leven. Van het pleidooi van Ingrid Visseren-Hamakers voor de liefdevolle samenleving, tot een Outbreak Management Team voor het klimaat van Marc van Ranst. En van de zorgtaak voor de natuur van Hindoevrouwen in Noord-India waar Catrien Notermans over spreekt, tot het voedselbos van Wouter van Eck. Laat je inspireren door alle interessante, hoopvolle inzichten. En kom in actie. Denk mee, praat mee en doe mee. De tijd is nu.

Gasthoofdredacteur Marije Klomp, Programmadirecteur Duurzaamheid, Programme Sustainability | Radboud Universiteit

INHOUD

VOORUITDENKERS ZES WETENSCHAPPERS LATEN ZIEN DAT HET ANDERS KAN

Pagina's 2, 10, 18, 32, 38 en 44

- 04** HOOGLERAAR EN SENATOR **INGRID VISSEREN-HAMAKERS** BEPLEIT EEN FUNDAMENTELE MAATSCHAPPIJVERANDERING
- 12** **POP-UPBOS** VERBEELDT SAMENHANG TUSSEN MENS EN NATUUR
- 20** WETENSCHAPPERS OVER DE DOORWERKING VAN **DUURZAME AMBITIES** IN ONDERWIJS EN ONDERZOEK
- 28** **NIEUWE RECTOR JOSÉ SANDERS** REFLECTEERT VIA KUNST OP DUURZAAMHEID
- 34** FILOSOOF RENÉ TEN BOS OVER DE **BRUTALITEIT VAN (ONZE) EXTINCTIE**
- 40** **ZEVEN EREDOCTOREN** GEVEN HUN VISIE OP EEN DUURZAMERE WERELD
- 46** OPINIE HOOGLERAAR MARC DAVIDSON: **VAN EIGENBELANG NAAR COLLECTIEF HANDELEN**
- 48** NIETS DOEN IS GEEN OPTIE. **ALUMNI EN MEDEWERKERS IN ACTIE** VOOR EEN DUURZAME TOEKOMST
- 52** OPINIE MILIEUFILOSOOF GERARD KUPERUS: **ECOPOLITIEK: TERUGKEER NAAR DE AARDE**

04

20

48

colofon Radboud Magazine

is het magazine voor alumni en relaties van de Radboud Universiteit

Redactieadres

(ook voor adreswijzigingen)

Marketing & Communications

Postbus 9102 | 6500 HC Nijmegen

Tel: 024-361 22 30

E-mail: info@alumni.ru.nl

Redactie

Marije Klomp (gasthoofdredacteur),
Paul van den Broek (bladcoördinator),
Machiel van Zanten (eindredactie)

Medewerkers aan dit nummer

Wies Bakker, René ten Bos,
Marc Davidson, Lieneke van Dijk,
Thomas Haenen, Annemarie
Haverkamp, Jos Joosten, Gerard
Kuperus, Dirk Lotgerink, Stan van Pelt,
Bea Ros, Wout Waanders

Fotografie

Dick van Aalst, Bert Beelen, Duncan
de Fey, Erik van 't Hullenaar, Getty
Images, Karsten Russ, Shutterstock

Vormgeving en opmaak

Gloedcommunicatie, Nijmegen
www.gloedcommunicatie.nl

Drukwerk

Zalsman B.V.

Radboud Magazine wordt gedrukt

op houtvrij offset en verpakt in

milieuvriendelijk rietsuikerfolie.

*Drukkerij Zalsman B.V. levert met 'CO₂-
-neutraal à la Zalsman' een bijdrage aan
een beter milieu en een betere wereld.*

FSC-logo
plaatsen
(Zalsman informeren)

In juridische kringen gaan steeds meer stemmen op om **rechten toe te kennen aan de natuur**. Sophia de Vries, rechtsfilosoof bij de Radboud Universiteit, volgt de ontwikkelingen op de voet. "Het is helemaal niet zo'n nieuw idee: in sommige culturen is dit al eeuwen heel gangbaar."

LEES HET HELE ARTIKEL
OP RADBOUD RECHARGE

'Tweedeling mens en natuur is helemaal niet zo scherp'

Sophia de Vries

UNIVERSITAIR DOCENT RECHTSFILOSOFIE

**'We hebben
een systeem
gecreëerd
waarin
empathie
geen ruimte
meer krijgt'**

Ingrid Visseren-Hamakers

We moeten af van het idee dat economische groei leidend is, vindt **Ingrid Visseren-Hamakers**. Want dat staat een duurzame samenleving in de weg. Als hoogleraar en Eerste Kamerlid werkt ze aan een fundamentele maatschappijverandering. “We hebben te veel verantwoordelijkheid neergelegd bij de individuele consument.”

TEKST ANNEMARIE HAVERKAMP | FOTOGRAFIE BERT BEELEN

Ze was de eerste senator ooit die bij haar beëdiging bedankte voor een bos bloemen. In plaats daarvan ontving ze een ecologische kamerplant – gekweekt zonder pesticiden. Die plant staat nu bij haar thuis op haar bureau en gaat nog jaren mee. Natuurlijk was PVV-baas Geert Wilders er als de kippen bij om Ingrid Visseren-Hamakers in *De Telegraaf* af te schilderen als ‘sneu’. En ook op Twitter werd ze beschimpt. Maar zelf is ze achteraf dankbaar voor de commotie die volgde op haar actie. “Ik werd uitgenodigd door de bloemensector om in gesprek te gaan over de manier waarop bloemen worden geteeld”, zegt ze. “Dat is precies wat ik wil, dingen losmaken.” Visseren-Hamakers trad in juni voor de Partij voor de Dieren toe tot de Eerste Kamer. Die functie combineert ze met haar baan als hoogleraar Environmental Governance and Politics aan de Radboud Universiteit.

Als auteur was ze in 2019 betrokken bij het rapport van het Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). In dat rapport waarschuwen wetenschappers voor het uitsterven van één miljoen planten- en diersoorten wereldwijd.

In zowel de politieke als de academische arena wil ze bijdragen aan een fundamentele maatschappijverandering die leidt tot een duurzaam economisch systeem. En, vertelt ze tijdens een boswandeling door Heumensoord, werken aan een wereld waarin natuur, mens en dier gelijkwaardig zijn. Al sinds ze zich kan heugen, heeft ze een bovengemiddeld grote belangstelling voor het welzijn van dieren.

Wat was uw eerste huisdier?

“Nijntje. Inmiddels weten we dat je konijnen niet in hun eentje in een hok moet houden, maar die kennis was er toen nog niet. Na Nijntje 1 volgden Nijntje 2, 3 en 4. Mijn vader werkte bij de luchtmacht, daardoor hebben we op veel verschillende plekken

'Om te beginnen moeten we af van het denken in sectoren'

gewoond. Ik herinner me dat we gingen verhuizen naar München. Met mijn ouders en mijn zus, de kanariepiet, het konijn en de hond, allemaal in een Opel Kadettje. Dat is een hele fijne herinnering. Nu heb ik alleen nog een hond, Greta. Ze is niet vernoemd naar Greta Thunberg, al denkt iedereen dat. Maar onze Greta was eerder. We hebben haar uit het asiel gehaald toen we in Amerika woonden, een Hollandse herder."

U kwam in 2019 terug naar Nederland om hoogleraar in Nijmegen te worden?

"Ja. Ik zag de vacature en vond het een mooie baan. Ik was op dat moment *associate professor* en woonde met mijn man in de Verenigde Staten. Die buitenland-ervaring was een bucketlist-dingetje van me. Ik had als tiener met mijn ouders in Alabama gewoond en wilde als volwassene nog eens een periode in de VS verblijven. Na ruim vier jaar vonden we het tijd om weer naar Nederland te gaan."

U studeerde bedrijfskunde aan de Erasmus Universiteit, hoe kwam u uit bij milieu- en maatschappijwetenschappen?

"Toen ik in de jaren negentig studeerde, was het begrip milieu nog niet erg ingeburgerd. Bedrijfskunde was een brede studie waar je nog alle kanten mee op kon. Ik wist alleen dat ik later iets *goeds* wilde gaan doen, maar niet wat dan precies. Pas later kwam ik erachter dat er zoiets als milieu- en maatschappijwetenschappen bestond en toen ben ik die vakken er meteen bij gaan volgen. In Utrecht ben ik gepromoveerd. Het vakgebied heeft me nooit meer losgelaten."

TAKKENWIJF

Ze werkte een paar jaar als beleidsmedewerker bij de provincie Zuid-Holland, maar voelde zich beter

thuis bij Greenpeace, haar volgende werkgever. Hier was ze campagneleider 'bossen', wat haar de bijnaam Takkenwif opleverde. Die geuzennaam koestert ze nog altijd, vertelt ze lachend als we onder de bomen door wandelen. Het zegt iets over haar activistische inborst én respect voor de natuur. Bij Greenpeace bemoeide ze zich met illegale houtkap en de rol van Nederland bij de internationale handel in hout. "Die agenderende rol van Greenpeace of Milieudefensie is keihard nodig om het trage debat over een duurzame economie vooruit te duwen", zegt ze.

Hoe komen we volgens u tot zo'n duurzaam economisch systeem?

"Om te beginnen moeten we af van het denken in sectoren, dat is al veel te lang gebeurd. We moeten de maatschappij zien als één geheel. De keuzes die je maakt in je economisch beleid, beïnvloeden duurzaamheidsvraagstukken en vice versa. Als je bijvoorbeeld op grote schaal soja blijft importeren om de vee ... ik vermijd het woord 'veestapel', want dat vind ik echt een vreselijk oneerbiedig woord ... om de grote aantallen dieren die we in de veehouderij houden, te voeden, zodat we die vervolgens weer als dierlijke producten kunnen exporteren, dan kun je spreken van een economisch systeem dat onhoudbaar is. Want we verzuipen in Nederland letterlijk en figuurlijk in de stront. "We moeten ons economisch systeem zo aanpassen dat het weer in dienst staat van ons welzijn, in plaats van andersom. Hoe kan het dat we economische groei belangrijker vinden dan de gezondheid van de Nederlanders? Kijk naar Tata Steel, een bedrijf waar omwonenden ziek van worden. Of neem PFAS, daar krijgen we allemaal via het drinkwater of ons voedsel te veel van binnen. Dat is toch onvoorstelbaar?"

"Ten tweede moeten we herdefiniëren op welke waarden onze maatschappij is gebaseerd. In plaats van waarden als individualisme of consumentisme - > beide voortkomend uit kortetermijn-

denken – moeten we overstappen naar liefdevolle waarden.”

Welke waarden zijn dat?

“Onze relatie met de natuur, onze relatie met dieren, onze relatie met elkaar. Ecocentrische, compassievolle en eerlijke duurzame ontwikkeling. Dat zijn lange-termijnwaarden op basis waarvan we keuzes op het gebied van ons economisch beleid kunnen maken. Decennialang hebben we gefocust op groei, groei, groei. Nu is het moment gekomen dat we inzien dat het anders moet. Dat niet alleen het bruto nationaal product wordt gebruikt als indicator voor hoe het gaat met Nederland, maar dat we welvaart breder gaan zien.”

Hoe komen we daar? Weinig mensen zullen tegen liefdevolle waarden zijn, totdat het betekent dat ze iets moeten inleveren.

“Heel simpel. Door ervoor te zorgen dat een ecologisch geteelde wortel goedkoper is dan de gangbare wortel. Dan stappen mensen vanzelf over. Maar dat betekent dus dat je niet bij de burgers moet beginnen. Wat we echt fout hebben gedaan de afgelopen halve eeuw, is dat we veel te veel verantwoordelijkheid hebben neergelegd bij de individuele consument. Het bedrijfsleven kan dan blijven zeggen ‘ja, maar de klant wil niet méér betalen voor zijn boodschappen’ en doorgaan met een achterhaalde manier van produceren. Maar de verandering zit juist aan de kant van het bedrijfsleven. Ons huidige economische systeem staat duurzaamheid in de weg. Als politiek moeten we de duurzame markt ondersteunen. Keuzes maken. En sommige dingen gewoon ouderwets verbieden, zoals het gebruik van pesticiden. Subsidies voor groot-schalige landbouw en veeteelt moeten we stopzetten, net als subsidies voor de fossiele industrie. Er zijn genoeg mensen die wél duurzaam willen ondernemen, maar die momenteel vastlopen op de wet- en regelgeving. Het zijn politieke keuzes waarmee we de veranderingen in gang kunnen zetten.”

LIEFDEVOLLE SAMENLEVING

Zo komen we weer uit bij de Eerste Kamer. Als wetenschapper is Visseren-Hamakers op de hoogte van de nieuwste wetenschappelijke inzichten op haar vakgebied, als politicus is het haar missie die kennis in te zetten om ook anderen te overtuigen. En ze is hoopvol, want het kabinet is gevallen en dat ziet ze als een kans. Twaalf jaar Rutte heeft er volgens haar toe geleid dat een boel problemen zijn blijven liggen. Denk aan de gedupeerden van de aardbevingen in Groningen, de slachtoffers van de toeslagenaffaire, de boeren die niet weten waar ze aan toe zijn, iedereen

die betrokken is bij het stikstofdossier. De onvrede in de samenleving groeide en mensen werden boos. Terecht, vindt de politicus. Die woede leidde ertoe dat burgers uit protest massaal gingen stemmen op een partij als de BBB. Verschillende zittende politici hebben inmiddels aangekondigd dat ze Den Haag zullen verlaten. Ook dat is positief, vindt Visseren-Hamakers, want een deel van hen betreft de volksvertegenwoordigers op wie de burgers boos waren. Een nieuwe garde

treedt aan, en het is aan die nieuwe garde om het anders te doen, problemen wél aan te pakken. “Hopelijk verandert de dynamiek van de proteststem daarmee ook. In onze campagne zullen wij als Partij voor de Dieren in elk geval laten zien dat je als burger echt een keuze hebt. Nu is het moment om te kiezen voor een liefdevolle samenleving.”

Opnieuw: daar zullen weinig mensen op tegen zijn. Liefde spreekt iedereen aan.

“Noem me naïef, maar dat denk ik dus écht. Ook in het politieke debat probeer ik mensen aan te spreken op hun empathie. Stel, hier voor ons op het bospad valt een kind van zijn stepje. Dan kan ik me niet

'Het zijn politieke keuzes waarmee we de veranderingen in gang kunnen zetten'

De 'Nijmegen Agenda'

Als resultaat van de ESG-conferentie werd eind oktober in Nijmegen de 'Nijmegen Agenda' gelanceerd, die in januari wereldkundig wordt gemaakt. Deze Agenda beoogt richting te geven en invloed uit te oefenen op het totale ESG-programma. Zo stelt ze dat samenwerking tussen onderzoekers en maatschappelijke partners alleen zin heeft als dit bijdraagt aan de fundamentele maatschappelijke verandering die nodig is om duurzaamheidsproblemen op te lossen. Ook bepleit de Agenda de ondersteuning van deelnemende partijen die nu nog moeizaam hun weg vinden in het gangbare onderzoek, bijvoorbeeld de inheemse en lokale bewoners in het Amazonegebied. Verder wil de Agenda een andere wijze van onderzoekfinanciering, die nu wordt uitgestrooid over een waaier aan kleine projecten en zo te weinig invloed uitoefent op echte maatschappelijke verandering.

De Nijmegen Agenda is een initiatief van het organisatieteam van de Radboud ESG-conferentie, geleid door de hoogleraren Ingrid Visseren-Hamakers en Birka Wicke, samen met universitair docent Sander Chan.

voorstellen dat er mensen zijn die níét naar hem toe rennen om hem overeind te helpen. Ik geloof in de goedheid van mensen, maar we hebben een systeem gecreëerd waarin die empathie geen ruimte meer krijgt. Dat kan echt anders. In mijn maidenspeech voor de Eerste Kamer heb ik bewust de term 'liefdevolle samenleving' geïntroduceerd omdat dat nu eenmaal is wat ik bedoel. Dat is de essentie. "Het is daarbij wel belangrijk dat we mensen bewustmaken van hoe dingen nu gebeuren en hoe het anders kan. Mensen willen niet het gevoel hebben dat dingen worden afgepakt, zoals het worstje op de barbecue ... Maar als we laten zien dat het dier waarvan die worst gemaakt wordt, een individu is, en als we het dierenleed zichtbaar maken dat daarmee gepaard gaat, dan wil niemand die worst toch meer? Dat is een gevolg van de waardenverandering die je als persoon doormaakt. Je wilt geen vlees meer eten. We moeten vertellen hoe ons voedsel gemaakt wordt. Welke Nederlander weet dat een koe elk jaar een kalfje op de wereld moet zetten om melk te kunnen produceren? Wie weet wat er vervolgens met dat kalfje gebeurt?"

LEVEND LABORATORIUM

In oktober organiseert Visseren-Hamakers samen met haar collega's een groot congres in Nijmegen: de 2023 Radboud Conference on Earth System Governance. Vijfhonderd wetenschappers uit de hele wereld zijn te gast. Thema van de conferentie is *Bridging sciences and societies for sustainability transformations*. Het doel is gezamenlijk de noodzakelijke fundamentele maatschappijverandering te bespreken en de nieuwste wetenschappelijke inzichten hierover te delen. Een week lang zal de universitaire catering alleen maar vegan voedsel serveren aan de congresgangers, vertelt de hoogleraar. Die keuze is heel bewust gemaakt, daarmee willen de organisatoren laten zien dat het kan. Nijmegen profileert zich al als duurzame universiteit

en daar is Visseren-Hamakers trots op, maar graag zet ze een stap extra.

Volgens haar is de tijd rijp voor de fundamentele transformatie van de maatschappij waar de Partij voor de Dieren voor staat. Op het menu van elk zichzelf respecterend restaurant prijken tegenwoordig vegan gerechten, de term *degrowth* kun je noemen op een podium zonder uitgenodigd te worden, en het activisme van Extinction Rebellion en Scientist Rebellion heeft serieuze vormen aangenomen.

Zou u niet méér kunnen bereiken door u aan te sluiten bij GroenLinks? Die partij heeft – zeker na het samengaan met de PvdA – veel meer zetels. "Ik ben actief lid geweest van

GroenLinks, maar toen bestond de PvdD nog niet. Het antwoord is nee. De Partij voor de Dieren is de enige partij die een liefdevolle maatschappij voor ogen heeft zoals ik die voor me zie en waarin onze omgang met dieren essentieel is. Een samenleving waarin het woord 'slachtsnelheid' – het woord viel onlangs nog in een overleg met de minister over slachterijen – gangbaar is, is wat mij betreft echt de weg kwijt. Ik kan geen politiek bedrijven zonder op te komen voor dieren. De term Symbioceen [deze wordt op pagina 2 van dit magazine uitgelegd, red.] dekt wat mij betreft de lading dan ook niet voor het tijdperk dat ik voorsta. Het is een antwoord op het Antropoceen, waarin de mens leidend was. Maar het Symbioceen redeneert nog te veel vanuit de mens: hoe kunnen wij op een vreedzame manier samenleven met de natuur? Je kan ook vanuit de natuur of vanuit de dieren redeneren. Wat willen zij eigenlijk? Daarbij zijn het individuele dier en zijn of haar belangen voor mij niet voldoende vertegenwoordigd in de beschrijving van het Symbioceen. Het begrip 'liefdevolle samenleving' omvat wat mij betreft alles."

De PvdD is ook een klimaatpartij. Maar is het klimaat nog te redden? In juni concludeerden wetenschappers dat de opwarming van de aarde in een ongekend tempo voortgaat en we al vlak bij de kritieke grens van 1,5 graad opwarming zitten.

"We kunnen de ergste klimaatverandering nog voorkomen, maar we hebben in toenemende mate haast. We hebben zoveel tijd verloren aan gebrek aan daadkracht. Dus: aan de slag!" ■

Word ook een voorvechter van duurzaamheid!

Doe mee aan het seminar 'De Tijd is NU: Samen op weg naar een Duurzame Samenleving' op 6 maart 2024. Laat je inspireren door onder anderen Ingrid Visseren en ontdek hoe ook jij een positieve impact kunt hebben op de wereld om ons heen. *Zie ook pagina 55.*

Decennialang bestudeerde Anneke Smelik als hoogleraar Visuele cultuur de modewereld. In haar afscheidsrede maakte ze de balans op, onder meer over **de beloftes van duurzame mode**. "Het blijven rukjes aan het stuur van een mammoettanker. Alleen radicaal anders denken biedt een uitweg."

LEES HET HELE ARTIKEL
OP RADBOUD RECHARGE

'Kleding blijft een enorm obstakel voor duurzame wereld'

Anneke Smelik

EMERITUS HOOGLERAAR VISUELE CULTUUR

'Duurzaamheid is geen hobby erbij'

Hoe verbeeld je de samenhang tussen de mens en de omringende natuur, en maak je de geesten rijp om in actie te komen voor een bedreigde omgeving? Samen met theater LUX lanceerde de Radboud Universiteit dit jaar een tijdelijk bos, een speciale plek om te doceren, te vergaderen of muziek te maken. Een bloemlezing van de activiteiten. “Het bos geeft de energie die je in een binnenruimte zo mist.”

TEKST PAUL VAN DEN BROEK | FOTOGRAFIE ERIK VAN 'T HULLENAAR

15 mei, 12.30 uur: vergadering Green Office De organisatie van het pop-upbos op de campus (Radboud Green Office, RGO) ziet een geplande vergadering in het bos de mist in gaan vanwege de sproei-installatie. “Hoe krijgen we dat ding uit”, vraagt Esther van Neerven, communicatie-medewerker van RGO. Niemand die het weet. Voorbijgangers krijgen nog een paar smoothies uitgedeeld, het sproeien blijft. “Jammer, moeten we weer naar binnen. We hoopten op de extra energie van het bos. Heel sereen, relaxed, zodat het niet voelt als een vergadering. Binnen heb ik na een uur vergaderen stevast hoofdpijn.”

17 mei, 16.00 uur: bloempotten schilderen met AGREEN Studenten pakken hun beschilderde bloempotten in na een workshop van AGREEN, landelijk studentenverbond voor duurzame initiatieven. “Het idee is om mensen te stimuleren hun huis te vergroenen”, zegt Lisa van den Dries van AGREEN. “Planten in je leefomgeving maken je gelukkiger, en helpen ook tegen hittestress. De meerwaarde van zo’n

workshop in het bos is dat de deelnemers het effect van meer groen in hun omgeving gelijk kunnen voelen.”

23 mei, 15.00 uur: bijeenkomst over duurzaamheid Er is heus veel groen op de campus, maar een statement voor verdere vergroening kan geen kwaad. Vandaar het bos. Zeven mensen komen bijeen om na te denken over nieuwe duurzaamheidsplannen. “Loop eerst even langs de borden om hier te landen”, spoort organisator Rozi Toth het gezelschap aan. De borden omvatten ‘toekomstbeelden’ over bijvoorbeeld nieuwe bestuursvormen of de gebouwde omgeving. Om het denken “los te maken” volgt een meditatieoefening, waarna de vergadelaars kaartjes trekken die hen uitnodigen een zin af te maken, zoals: ‘Ik moet onbedaarlijk lachen om ...’ Gelachen wordt er voldoende. Thijmen Sietsma, coördinator van Radboud Green Office en een van de initiatiefnemers van het bos, blik na afloop terug op de sessie: “Vergaderen in het bos geeft echt meerwaarde. Vandaag ontstond het voornemen om maandelijks >

een bijzondere locatie in te richten, een pop-upruimte zonder dwang van planning en tijd, waar iedereen welkom is om mee te denken over duurzaamheid. Zo'n wat ongestructureerde plek hadden we in een vergaderzaal binnen niet bedacht, denk ik." Rozi Toth wijst op twee studenten die toevallig passeerden en deelnamen aan het gesprek, een verrassing die in een vergaderzaal veelal uitblijft. Ze hoopt dat de maandelijkse meeting uitnodigt tot eenzelfde 'zoete inloop', ook als tegengif tegen onze *culture of effectiveness* én om het gewicht van duurzaamheid te onderstrepen. "Er is een tweedeling ontstaan, waarbij onderwijs en onderzoek worden gezien als het echte werk, en iets als duurzaamheid als een hobby erbij. Een systeemfout. Juist iets dat ons zó aan het hart gaat als duurzaamheid, moet onlosmakelijk deel worden van het echte werk."

23 mei, 17.00 uur: tai chi geeft grond onder de voeten Wekelijks verzorgt docent Jan Willem Bot voor zo'n vijftien deelnemers een tai-chi-workshop op het sportcentrum. Nu is de les in het bos, kennelijk voor de hele groep een stap te ver: de opkomst is nul. "De deelnemers missen een speciale ervaring", zegt Bot. "Je voelt de grond aan je voeten, de warmte van de zon, je hoort de vogels, ruikt de boomschors. Alle zintuigen krijgen hier een boost." Bot roemt tai chi als manier voor "algemeen onderhoud van je lijf, om greep te krijgen op je energie. In China is het een erkende behandelwijze." Hij doet met de verslaggever een paar oefeningen. "Als het goed is, voel je een betere balans, in je houding, ook

in wat er in je hoofd omgaat." Het werkt, en het bos – hoe klein ook – versterkt de ervaring: de absente deelnemers missen deze week inderdaad een bijzondere les.

24 mei, 12.30 uur: lunchmeeting over landbouw en natuur. Onderzoeker Adam Calo neemt met vier studenten een paper door aan een van de bostafels. Het onderwerp: hoe biodivers is een huwelijk tussen landbouw en natuur? Calo, verbonden aan de Faculteit der Managementwetenschappen, benadrukt het belang van de context in het leerproces. "Leren gebeurt zeker ook door klassikale instructie, maar meestal ergens anders, wanneer studenten met vrienden iets bespreken dat ze interessant vonden, of worstelen met een opdracht." Calo benadrukt dat de echte eyeopeners in een leerproces samenhangen met de persoon die de informatie overbrengt, en hoe je je voelt in lijf en leden. En ook: met de plek waar je leert. Een bos is een mooi voorbeeld van een 'leerzame' plek, zo wijst Calo op de studenten in een kringetje aan hun tafels. "In plaats van een professor met stemverheffing op een verhoogd en verlicht podium, zitten we in het bos als gelijken, wat uitnodigt tot een meer dynamische en eerlijke dialoog over moeilijke onderwerpen. De studenten stellen gemakkelijker vragen, onderbreken, terwijl de klassikale lezing een goederentrein is die je niet wilt laten ontsporen." Bovendien biedt het bos aanknopingspunten voor metaforen, parallelle associaties of herinneringen uit het verleden, die het onderwijs meer verrijken dan lokalen die ontworpen lijken om alle afleiding de das om te doen. "We leren door een belichaamde ervaring, door verbeeldingskracht. Samen zitten in een bos biedt een dynamiek en levendigheid die het onderwijs zeer ten goede kan komen."

30 mei, 12.30 uur: gedichten met strijkkwartet Een gelegenheidsensemble van het Nijmeegs Studenten Orkest trakteert een gehoor van zo'n twintig tijdelijke bosbewoners op fragmenten uit het strijkkwintet van Joseph Eybler. Soms daalt het volume om ruimte te geven aan campusdichter Derk Wijkamp, waarna het kwintet het stokje weer overneemt. En zo een halfuur door. "Het ruisen van de wind, het waaien van onze muziekbladen, het geeft een aangename rommeligheid die je in een normaal concert wel mist", zegt violist Janneke Buchen. Puck Hartman, ook violist: "In deze setting ben je gedwongen enorm op elkaar te focussen. Dat maakt het concert extra intiem, het houdt ons als groep samen." Voor Wijkamp is dit zijn laatste optreden van een jaar campusdichterschap. Hij draagt het gedicht

Bos

*Er is een bos, waarvan niemand weet waar het is,
maar er is altijd schaduw,
vogels zingen op de takken de schaapjes in de verte toe,
en de bloemen achter de heuvel,
leiden je tot het land waar het leven een lied is.*

*Soms, als ik gewoon wat door dat bos loop, lees ik poëzie in
de bladeren en de takken,
dichters dragen voor in mijn oren.*

*Soms, als ik gewoon wat door het bos loop, klinkt het ruisen
van de wind mij als muziek,
zangers, muzikanten op mijn schouders.*

*De zwierende bladeren, de vogels in de lucht, de reizende
wolken en de man op de dijk,
allemaal poëzie, allemaal kunst.*

*Soms al struinend door de uiterwaarden en al zittend tussen
konikpaarden op het strand
kan ik zien hoe het water zich gewillig laat splijten door het
land,
dat is ook poëzie.*

*Soms ga ik wat zitten onder een boom,
ik krabbel wat in mijn schriftje
en droom om zelf plaats te hebben tussen de kunstenaars in
het bos,
bang dat het bij eeuwig dromen blijft.*

*En dan, als de wind mij een slaapliedje zingt, als de wind tot
mij fluistert,
loop ik direct weer door het bos.
Ik wandel daar wat met hen die ik nooit zal kunnen missen,
en praat wat over vroeger,
in dat schitterende bos,
waar kunst leeft, waar geloof leeft,
waar de mooiste herinneringen leven
en waar ik gewichtloos gelukkig ben.
Daar waar de bladeren ritselen,
waar altijd maar,
altijd maar,
de bladeren ritselen.*

‘Bos’ voor, eerder gemaakt voor een actie tegen boskap in de wijk Brakkenstein.

1 juni, 16.30 uur: pop-upmuziek in pop-upbos De tijd zit erop voor het bos op de campus, en de finale mag er zijn. Het bos loopt helemaal vol voor drie halfuur-concerten, van muzikanten van wie je vooraf niet weet dat ze gaan komen. Phine van Veen van pop-uporganisator Sofar Sounds verwelkomt het publiek, verheugd over de prachtige ambiance van het concert. “Ineens kun je je dit versteende en grijze stukje campus voorstellen als een groene oase.” Na afloop prijst ze de optredens. “De bomen en struiken omringden de artiesten en het publiek. De kussentjes en drankjes die iedereen had meegenomen, maakten het heel knus. Het voelde als een plekje waar mensen samenkomen om te genieten van de muziek, waarbij het ruisen van de bomen het geluid van de langsrijdende fietsers voor eventjes wegfiltert.” >

10 juni, 16.00 uur: theater LikeMinds luidt de noodklok Het bos is inmiddels verplaatst naar het centrum van Nijmegen, als decor van het klimaatfestival dit weekend in theater LUX. LikeMinds – spel: Inez Nuijten, tekst: Joeri Heegstra – luidt in het bostheater de klimaatnoodklok, als theatrale variant op de Zweedse activist Greta Thunberg. “Al veertig jaar ontvouwt zich de ellende, en inmiddels is zonne-energie goedkoper dan fossiele. Maar ‘ze’ luisteren niet. We lopen met z’n allen naar de afgrond, inmiddels voorzien van een groen randje.” Met ‘ze’ bedoelt Nuijten mensen als Darren Woods of Aleksej Miller – CEO’s van respectievelijk ExxonMobil en Gazprom. “Ik kan niet rustig gaan slapen als mensen die het kunnen fiks rustig gaan slapen.” We weten inmiddels genoeg, zegt ze, we moeten stoppen met praten en eindelijk eens iets gaan dóén om de wereld van meer-is-beter om te turnen. Doe iets! Blaas een tankstation op, of leg het hoofd van Darren of Aleksej op het hakblok. Nou ja, dat laatste alleen als denkoefening. “Helpt niks, want hak je het hoofd van Darren eraf, staat er meteen een nieuwe Darren op, en nog een, en nog een.”

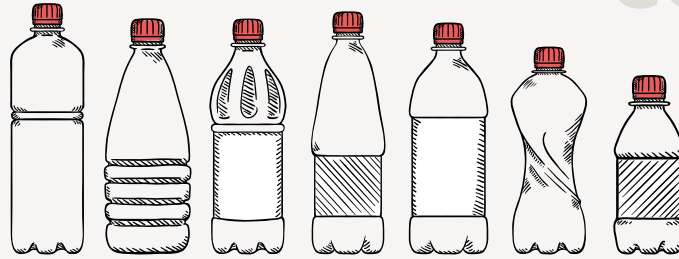
11 juni, 12.30 uur: filosoof Lisa Doeland verkondigt de apocalyps Terwijl op het zonovergoten terras van LUX het publiek van een drankje geniet, is het podiumpje in het bos voor Lisa Doeland, promovendus aan de Radboud Universiteit. Ze blaast haar verhaal in met het kunstwerk ‘Plastic Reef’, het met ons afval bedekte koraallandschap onder zee. Afval is voor Doeland niet iets om weg te

stoppen, maar juist om ons onder ogen te brengen, om onze rust te verstoren, om niet de gemakzuchtige indruk te wekken dat als wij het niet meer zien, het niet meer bestaat. Zoals wij het afval aan het oog proberen te onttrekken, doen we dat volgens haar ook met de apocalyps, de dreiging van een finale ecologische rampspoed die we ons verbeelden in een verre toekomst en zo veilig op afstand houden. “Maar de apocalyps is nu! De catastrofe voltrekt zich al en wij zitten er middenin.” De kunst voor Doeland is om binnen dit besef van rampspoed het fatalisme te bezweren, om binnen die alledaags gemaakte en gevoelde apocalyps een perspectief te vinden om te handelen, “om een nieuwe context te creëren als opvolging van een wereld gedomineerd door kapitalisme, kolonialisme en waarin alles draait om eigendom. Die wereld waarin we nu zitten, is nu eenmaal niet houdbaar.”

Lees ook het dit jaar verschenen boek van Lisa Doeland: *Apocalypsofie* (uitgeverij Ten Have).

Na een verblijf in de lente van twee weken op de campus en een weekend in het stadscentrum, vond het pop-upbos begin december een blijvende bestemming in de Biesterhof in Millingen, eigendom van Land van Ons, een burgerinitiatief dat land verpacht aan boeren die natuurvriendelijk willen werken. Zie ook pagina 59.

Flesjesfile

Onlangs lukte het me niet mijn agenda in mijn tas te stoppen. Zoveel flesjes zaten er in. Ooit vol met sap of melk, gekocht onderweg, op een station, maar nu klaar om ingezameld te worden. Alleen: geen enkele stationswinkel, *to-go* supermarkt of koffiezaak wilde ze hebben. Een slentertocht van horecapunt naar horecapunt leidde me uiteindelijk naar een grote supermarkt. Volgens de medewerker van een broodzaak zou het hier werkelijk kunnen: flesjes en blikjes inwisselen voor statiegeld. Binnen hing een vreemde sfeer. Er was bijna niemand. Ik wilde op zoek gaan naar de inzamelautoomaat, maar merkte dat mijn voeten vastzaten. Ik keek naar beneden. Cola en bier lagen in gedroogde plassen op de grond. Schuifelend volgde ik het drankspoor. Aan het einde van een gang hoorde ik het vertrouwde gepiep van de inzamelautoomaat – maar ik zag 'm niet. In plaats daarvan zag ik een muur van zakken en tassen vol flesjes en blikjes. Ik duwde een zak opzij. Daar stond een ijverige man een voor een flesjes weg te duwen. “Hé, wel op je beurt wachten”, hoorde ik achter me. Toen pas zag ik de anderen: onder de berg lege colablikjes, energydrink en waterflesjes bleek een file verscholen te zitten van wachtenden. Allemaal met minstens drie zakken. Ik gaf mijn schamele vijf flesjes aan een vrouw achteraan in de file, en liep naar buiten. Begrijp me niet verkeerd. Ik hou van het statiegeldsysteem. Het bandje dat gaat lopen wanneer je er een fles op legt. Het telscherf dat de bedragen bij elkaar rekent. Het gevoel wanneer je vervolgens met een lege tas wegl loopt. Maar het nieuwe systeem met flesjes en blikjes lijkt niet helemaal te werken. Dat ziet de overheid zelf ook. Er wordt lang niet zoveel ingezameld als gehoopt. Een miljoen flesjes per dag halen de

**‘DAAR STOND EEN
IJVERIGE MAN EEN
VOOR EEN FLESJES
WEG TE DUWEN’**

inzamelautomaten niet. ‘We weten dat gedragsverandering tijd kost’, vertelde de directeur van de afvaldienst in een nieuwsbericht. Ze noemde ook oplossingen. Allereerst: ‘Extra communicatie, het voortdurend herhalen van de boodschap.’ Vervolgens het aanleggen van meer inleverpunten.

Ja, communicatie is belangrijk. Maar ik betwijfel of extra reclamespotjes gaan werken. 95 procent van de Nederlanders kent het nieuwe systeem, blijkt uit onderzoek. Ooit werd ik op een ingedutte onderwijsdag aangesproken door een enthousiaste student. Ze was met een club medestudenten bezig de hele campus te verduurzamen, zei ze. Ik wist niet dat daar een team voor was, zei ik.

Ik had geen duurzaamheids-posters gezien in de wandelgangen, geen mailtjes gekregen. Ik merkte er dus niet zoveel van.

“Toch wel”, zei ze. Ze vertelde me trots dat ze al het plastic bestek had vervangen door houten versies, waar je voor

moest betalen, en dat alle plastic bekertjes vervangen zouden worden. Ik besepte dat ik inderdaad inmiddels mijn eigen beker en bestek meeneem naar de universiteit. Een verandering waar ik amper erg in had gehad. Ze legde me uit hoe dat kwam: het grootste gedeelte van het team bestaat uit studenten. Dat kan niet anders. Wie veranderingen in het dagelijks leven van studenten wil bewerkstelligen, moet met studenten werken. Niemand anders kent hun dagelijks leven zo goed als de mensen die dat leven leven.

Misschien had ook de nieuwe statiegeldwet opgezet moeten worden door mensen die vaak blikjes en flesjes kopen op stations, festivals en koffiepunten. Studenten, bijvoorbeeld.

WOUT WAANDERS IS AUTEUR, SCHRIJFCOACH EN PODIUMDICHTER. HIJ STUDEERDE NEDERLANDSE TAAL- EN LETTERKUNDE AAN DE RADBOUD UNIVERSITEIT (2008-2015).

Bloemen in plaats van gras op de dijk is beter voor de dijken, voor de natuur én voor de mens, betoogt ecooloog Hans de Kroon. Zijn onderzoeksproject **Future Dikes** probeert dijken in Nederland niet alleen als barrière tegen het water te zien, maar als essentieel onderdeel van ons natuurlandschap, waar we ook nog eens blij van kunnen worden. "Als je langs bloemrijke dijken fietst, zie je mensen daarvan genieten."

LEES HET HELE ARTIKEL
OP RADBOUD RECHARGE

'Bloemrijke dijken zijn veiliger en maken gelukkig'

Hans de Kroon

HOGLERAAR EXPERIMENTELE PLANTENOECOLOGIE

ACHTERGROND

Kleur bekennen

Deze tijd vraagt om meer dan 'gewoon' studeren en waardevrij wetenschap bedrijven. De Radboud Universiteit kiest voor engagement met dé maatschappelijke opgave van dit moment: hoe slagen we erin samen te overleven? Vijf wetenschappers schetsen wat deze betrokkenheid betekent voor onderwijs en onderzoek. Sleutelwoorden zijn: kritische reflectie, relationeel denken, een *more-than-human* perspectief, bescheidenheid én hoop.

TEKST BEA ROS | FOTO'S STILLS UIT CAMPAGNE 'JE BENT NODIG', RADBOUD UNIVERSITEIT 2024

Afgelopen jaar gaf Riyan van den Born, directeur van het onderzoekscentrum Connecting Humans and Nature, samen met een collega een honourscursus over *environmental grief*: hoe ga je om met het verlies van biodiversiteit?

Ze zag hoe de deelnemende studenten gebukt gingen onder klimaatstress. "Ik vond het heftig om te zien hoeveel zorgen ze zich maken over de toekomst van de aarde. Ze voelen zich zo ontzettend machteloos", vertelt ze. "Hun kernvraag is telkens weer: hoe krijgen we de boel in beweging?" Het sterkt Van den Born in de overtuiging dat hier een taak ligt voor de Radboud Universiteit. "We zijn als universiteit verplicht om iets met die zorgen te doen en ruimte te scheppen om ze te delen – het hielp deze studenten al om te ontdekken dat ze niet de enigen waren. We moeten hun een handelingsperspectief bieden dat zinvol voelt."

Jan Bransen (hoogleraar Filosofie van de gedragswetenschappen en academisch leider van het Radboud Teaching and Learning Centre) doet eenzelfde oproep. "We leiden de volgende generatie op. Die moeten we uitrusten om na te denken over wie wij als mens zijn en wie de mens van morgen is." Hij noemt duurzaamheid de vierde waarde – naast vrijheid, gelijkheid en broederschap. Dat de Radboud Universiteit duurzaamheid sinds kort als kernwaarde heeft omarmd, vindt hij bemoedigend en dapper. "Door deze keuze komt er

**'KERNVRAAG
IS TELKENS
WEER: HOE
KRIJGEN WE
DE BOEL IN
BEWEGING?'**

ruimte voor vragen die we anders niet zouden stellen, over de plaats van ons in het grotere geheel."

NATUURINCLUSIEF DENKEN

Die keuze voor duurzaamheid gaat dieper dan een extra cursusje klimaatverandering of een groene bedrijfsvoering, stelt Noelle Aarts (hoogleraar Social-Ecological Interactions). Binnen de landelijke Agenda Natuurinclusief, die in tien domeinen lijnen naar een duurzame toekomst trekt, denkt Aarts als domeinleider Onderwijs en Bewustwording na over hoe je via onderwijs (van primair tot hoger onderwijs) kunt komen tot natuurinclusief denken. "We moeten toe naar een ecologische samenleving waarin we bij alles wat we doen en besluiten, continue de vraag stellen: wat zijn de gevolgen voor het klimaat, voor de biodiversiteit, voor de mensen zelf? We moeten er veel meer rekening mee houden dat alles met alles samenhangt."

Dat vraagt van de nieuwe generatie – en dus van het onderwijs – de vaardigheid om relationeel te denken. “Het onderwijs is, in zowel de lessen als de toetsen, erg cognitief gericht, alles draait om het individueel verwerven van kennis en om zelfstandigheid. Maar daarnaast moeten we mensen burgerschap in de meest brede zin van het woord bijbrengen: hoe leven we op een goede manier samen, met andere mensen én met de natuur?”

Voor het universitaire onderwijs betekent dat volgens Aarts meer ruimte voor (maatschappijkritische) reflectie. “We moeten de discussie aangaan en zorgen dat studenten en wetenschappers over dit soort dingen gaan praten en nadenken. We moeten ons bewust worden van de onderlinge afhankelijkheid. Dan draait het niet meer om *concern for me*, maar *concern for the other*.” Aarts verwijst naar Abraham Maslow en zijn beroemde indeling van vijf fundamentele menselijke behoeften. “Op het laatst van zijn leven voegde hij nog een zesde toe: de behoefte om deel uit te maken van een groter geheel. Ik denk dat het erkennen en vormgeven van die onderlinge afhankelijkheid de sleutel is tot het Symbiocen.” Van den Born beaamt dat. Uit het onderzoek van

JAN BRANSEN:

**‘WE WETEN ALS
 MENS GEWOON
 NIET MEER HOE
 WE HET MOETEN
 DOEN’**

Connecting Humans and Nature blijkt keer op keer dat niet de instrumentele of intrinsieke waarde van natuur, maar juist de relationele waarde, de verbondenheid van mensen met natuur, cruciaal is. “Die relationele waarde is een enorme kracht, ze leidt tot motivatie, een gevoel van betekenisvol zijn, zorg en verantwoordelijkheid voor de natuur.” Daar lijkt steeds meer ruimte voor. Zo is de overtuiging van de mens als heerser over de natuur op zijn retour. “De meeste mensen zeggen, in welk land we het ook onderzoeken: we zijn onderdeel van de natuur, maar we zijn er ook verantwoordelijk voor. Die houding van de ecocentrische rentmeester lijkt een universele grondhouding.”

Hoe meer mensen zich bewust worden van hun verbondenheid met de natuur, hoe meer ze zich daarvoor willen inspannen. Van den Borns onderzoekscentrum gaat na welke route tot de meeste slagkracht leidt. In oplopende volgorde gaat het er dan om verbondenheid via de zintuigen, cognitie (meer kennis), ervaringen, emoties en reflectie te voeden. Maar elke doelgroep en context vraagt ook weer om een eigen benadering. Zo bleek uit hun Europese onderzoeksproject onder vogelaars dat kennissen enorm motiveert. “Door het vogels kijken en in de natuur zijn, ervaren ze een sterk gevoel van *the world opening up*: ze leren vogels herkennen aan hun geluid, dan hoeft je geen vogel meer gezien te hebben om te weten

dat-ie er is. Dat leidde tot een enorme gedrevenheid om meer te leren en dat versterkte hun verbondenheid met de natuur weer. Uiteindelijk bleek dat ook een drijfveer om zorg te dragen voor natuur en hun gevoel van verbondenheid met anderen te delen.”

Maar dit is dus een doelgroep die zich al enigszins verbonden voelde. “Voor anderen is dat geen goede route: mensen volstoppen met kennis leidt niet tot verbondenheid.” Voor het universitaire onderwijs betekent dit bijvoorbeeld dat je niet alleen op kennis(overdracht) moet inzetten, maar ook op ervaringen (‘ga samen de natuur in’), emoties (‘wat doet dit met jou’) en reflectie.

MOREEL HANDELEN

Edwin van Meerkerk, universitair hoofd-docent bij letteren, probeert die ‘duurzame’ onderwijsvernieuwing handen en voeten te geven. Met een Leadership Fellowbeurs vanuit het landelijke ComeniusNetwerk (voor onderwijsvernieuwing in het hoger onderwijs) bekijkt hij, samen met alle 38 Nijmeegse bacheloropleidingen, hoe duurzaamheid in hun curriculum verweven kan worden. Dat gebeurt nadrukkelijk samen met studenten: vanuit elke opleiding denkt een duo van docent en student na over de wensen en mogelijkheden binnen het programma.

Daarbij zetten ze breed in. “Niet alleen groene duurzaamheid, maar actuele maatschappelijke opgaven waar je als universiteit een rol in wilt en kunt spelen.” Vertrekpunt zijn de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties, variërend van betaalbare en duurzame energie tot gendergelijkheid. “Die gaan we niet verdelen over opleidingen, dat zou te simpel zijn”, licht Van Meerkerk toe. Het draait juist om het inzicht dat al deze doelen nodig zijn om te groeien naar een duurzame en eerlijke wereld. “Daarom hebben we competenties benoemd die voor alle afgestudeerden belangrijk zijn, zoals samenwerken, empathie, denken in

scenario's, systemisch denken en moreel handelen. Of je nu Frans, sociologie of natuurkunde studeert, het gaat erom dat je later van nut kunt zijn voor jouw organisatie bij het duurzaam handelen."

In eerste instantie hoort Van Meerkerk weleens terug: die doelen, daar ben ik vóór, maar daar gaat onze opleiding niet over. Maar uiteindelijk zien mensen wel haakjes. "Ze slaan vooral aan op het systemisch denken: zien hoe alles in elkaar grijpt en verbonden is. Dat armoede bijvoorbeeld van invloed is op gezondheid en leren. En dat je dus met die complexiteit moet kunnen omgaan."

Om studenten die 'duurzame' bagage mee te kunnen geven, is volgens Van Meerkerk kleinschaliger onderwijs nodig. "Empowerment krijg je niet voor elkaar met hoorcolleges. Verder moeten studenten meer de buitenwereld in. Neem ze mee naar de wijken, naar organisaties. Laat zien hoe ze van nut kunnen zijn voor de wereld." En nee, niet iedere afgestudeerde moet of zal een *agent of change* worden. "Maar nu is het nog te vaak toeval dat studenten een maatschappelijke rol willen spelen. Ik hoop dat dat straks vaker

gebeurt, dat ze groeien door de opleiding en dat er luiken opengaan."

VALSE FANTASIE

De Radboud Universiteit bereidt haar studenten op nog een manier voor op een maatschappelijke rol: vanaf studiejaar 2023-2024 moet elke opleiding aandacht besteden aan de persoonlijke professionele ontwikkeling (PPO). "Je moet niet alleen thuisraken in je latere rol als zeg bioloog of jurist, maar ook in hoe jij je tot die rol verhoudt, wat jouw ambities daarin zijn en waar jij voor wilt staan", licht filosoof Bransen toe.

Dat betekent ook, zo stelt hij, dat we afscheid moeten nemen van "de fantasie van een objectief perspectief" in de wetenschap. >

NOELLE AARTS:

'ERKENNEN EN
VORMGEVEN VAN
**ONDERLINGE
AFHANKELIJKHEID**
IS DE SLEUTEL TOT
HET SYMBIOCEEN'

De taal van het Symbioceen

Om het Symbioceen binnen te kunnen treden, moeten we nog wel wat antropocene uitdrukkingen afleren. Dat begint al met de tweedeling *human* en *non-human-species*. Dat is wel erg vanuit de mens gedacht. Een mildere term is *more-than-human*, al zit daar die mens nog steeds als aparte entiteit in.

Wat wij-zij-denken zit in onze taal gebeiteld. Zo hebben we het verontwaardigd over de wolf die 'ons leefgebied' binnendringt en over dieren die overlast veroorzaken. Kijk naar jezelf, zou de natuur kunnen repliceren. Door ons bewust te worden van dit talig heersersdenken, kunnen we langzaam aan toe bewegen naar een taal en wereld waarin de mens minder de maat van alle dingen is. De worsteling met taal is nodig om de transitie te maken. Het moet eerst wringen en schuren voordat het glad wordt.

Niet alleen omdat die objectiviteit onmogelijk is, maar vooral ook omdat die wetenschappers te passief maakt. "We hebben een vorm van kennisproductie ontwikkeld, waarbij de kennis losstaat van wat je er erna mee doet. De fantasie van het objectieve, onpartijdige wetenschappelijke perspectief is ook een perspectief dat ons actorschap helemaal uitholt." Hoe dominant dat denken nog is, zag je in de reacties op de expliciete keuze van de Radboud Universiteit voor duurzaamheid en een universiteit met impact. "Hoe kan dat nu, hoorde je toen, jullie zijn toch wetenschappers? Maar het is misschien wel onze taak om te ontdekken hoe wetenschap en activisme bij elkaar kunnen komen."

Van den Born spreekt in deze context liever van kleur bekennen dan van activisme, maar herkent zich verder helemaal in het betoog van Bransen. "Met de naam van ons onderzoekscentrum nemen we al stelling: we heten Connecting Humans and Nature, niet Understanding Humans and Nature. We zijn er qua methode niet minder wetenschappelijk om, maar ons uitgangspunt is dat we geloven dat een verbeterde relatie tussen mens en natuur uiteindelijk goed is voor de natuur, inclusief de mens. Als je weet wat er allemaal gaande is en dreigt, hoe kun je dan nog aan de kant blijven kijken? We hebben altijd geleerd dat je objectief moet zijn en je onderzoek niet moet laten kleuren. Maar laten we daar binnen de Radboud Universiteit eens een discussie over starten."

BESCHIEDENHEID

Bransen werkt zijn ideeën verder uit in het begin 2024 te verschijnen boek *Wat moeten we met onszelf*, met als ondertitel *De mens als bedreigde diersoort*. Door de ambities van de moderne wetenschap, zo luidt zijn stelling, zijn we in een identiteitscrisis beland. "De droom was dat we met kennis en controle konden zorgen voor de hemel op aarde. Maar de Britse filosoof Alasdair MacIntyre maakte in

RIAN VAN DEN BORN:

'WE ZIJN ALS
UNIVERSITEIT
VERPLICHT OM
IETS MET DIE
ZORGEN TE DOEN'

1980 al duidelijk dat je, als je het zo aanvliegt, een leeg zelf overhoudt. Je raakt stuurloos, omdat je niet kunt beginnen met 'maar ik geef hierom'. We weten als mens gewoon niet meer hoe we het moeten doen."

Bransen noemt het een valkuil om te snel naar oplossingen te zoeken. Het idee van 'we fiksen die klimaatcrisis wel even' zal tegen ons gaan werken. We moeten juist pas op de plaats maken en onszelf dwingen tot bescheidenheid. "Mijn hoop is dat we, door een tijdlang niet te weten wat we moeten, door bescheidenheid een manier vinden om in de kringloop van het leven te passen."

Een van zijn beginhoofdstukken draagt als titel 'Van heerser naar debutant'. "Ik wil het perspectief van de mens als kroon op de schepping kantelen en laten zien: we komen nog maar net kijken in die schepping. Er zijn allerlei levensvormen die al 65 miljoen jaar bestaan, wat verbeelden we ons wel?! Het Antropoceen laat zien dat die obsessie met onszelf, in die heersende stand, zorgt voor ons uitsterven. Dus we moeten wel veranderen."

Het niet-weten zou de universiteit meer mogen cultiveren. "Onderzoekers zijn het best in de domeinen waar ze het nog niet precies weten, dat is immers de plek waar ze onderzoek doen. Wat ik hoop is dat docenten vanuit die niet-wetende fascinatie en urgentie om iets te gaan snappen wat ze nog niet begrijpen, een rolmodel kunnen zijn. Dat studenten gaan snappen dat het erom gaat hun vraagvermogen en onderzoekende houding te versterken. Ik zie de universiteit als een mentaliteitsopleiding, als een plek waar je goede vragen leert stellen. Een plek voor mensen die hun onwetendheid belangrijker vinden dan de antwoorden. Wij zijn het dier dat zich vraagt

tot zichzelf verhoudt. En de vraag ‘wat moeten we met onszelf’ is de allerbelangrijkste.” Een ander hoofdstuk in zijn boek heet dan ook ‘Van cockpit naar campus’. “De cockpit is het denken in controle en aan de touwtjes trekken, de campus is een plek waar je elkaar ontmoet en probeert in gesprek te komen.”

MENSIKKER

Naast engagement is empathie belangrijk. Om te kunnen groeien naar het Symbioceen moeten we een *more-than-human* perspectief kunnen innemen. Van den Born probeert dat in te brengen binnen haar nieuwe Europese onderzoeksproject Flow, naar de betrokkenheid van jongeren bij water, rivieren en oceanen. “Naast de vissers, ngo’s en overheden hebben we ook het water en de walvis als stakeholders aangewezen. Hoe we hun precies een stem moeten geven, weten we nog niet, maar het is een eerste stap

dat we ze als stakeholder erkend hebben.” Kunst is een goede manier om dat meer dan menselijke perspectief te ervaren, en te leren denken voorbij het nog ondenkbare en alles wat we vanzelfsprekend vinden. Antropoloog Anke Tonnaer ging samen met collega Catrien Notermans en kunstenaar Marcel van Brakel (oprichter van het interdisciplinaire kunst- en ervaringscollectief Polymorf) dit experiment aan in het project The Art of Science (TASC). Hun queeste: hoe kunnen we onze samenleving minder antropocentrisch organiseren? Dat begint, zo stelt Tonnaer net als Bransen, bij het ter discussie stellen van wat het betekent om mens te zijn. “Het idee van de mens als meest intelligente wezen of kroon op de schepping, is slechts een culturele voorstelling. We kunnen ook anders leren kijken.” Als antropoloog weet Tonnaer dat in andere, inheemse culturen het wederzijds respect tussen mens en natuur groter is. De mens is daar vaker partner dan heerser. “Ook het idee dat een rivier, boom of berg een ‘persoon’ kan

EDWIN VAN MEERKERK:

**‘HET GAAT EROM
DAT JE LATER VAN
NUT KUNT ZIJN
VOOR JOUW
ORGANISATIE BIJ
HET DUURZAAM
HANDELEN’**

zijn, is daar een heel normale manier van omgaan met die meer-dan-menselijke wereld. En dan creëer je ook andere relaties van empathie en begrip.” Stem geven aan de natuur – of zelfs mensenrechten, zoals de Nieuw-Zeelandse rivier Whanganui kreeg – is een manier om in ons westerse systeem die empathie op te wekken. Dat gedachte-experiment ondernamen Tonnaer en Van Brakel binnen TASC. “Hoe kunnen we een vorm van nieuwe nederigheid leren? Wat vraagt dat van ons? En kunnen we het nog wel aan onszelf overlaten”, vraagt Tonnaer. Van Brakel had vaker met dat bijltje gehakt. Als ‘denkkunstenaar’ rekt hij al langer de grenzen op. Zijn ontwerpen op het snijvlak van kunst, wetenschap, techniek en design prikkelen tot nadenken over wat een mens of mense-lijk lichaam eigenlijk is. In zijn werk ‘Symbiosis’ kunnen mensen bijvoorbeeld met onder meer een VR-bril ervaren hoe het is om te versmelten en een nieuw wezen te vormen, een mensikker of mens-plant.

Die kunstzinnige verbeeldingskracht zette hij ook in bij TASC. Samen met de antropologen bedacht hij AIIA, een nog niet bestaande vorm van AI die kan luisteren naar wensen en behoeftes van ál het leven. “Ons idee was: wat zou er gebeuren als we de huidige AI minder *biased* maken, natuurinclusiever en neutraler? AIIA is een kunstzinnig middel om dat denken over een andere toekomst op gang te brengen.” Tijdens publieksavonden in LUX vroegen ze deelnemers zich in een boom, steen of dier te verplaatsen. Een sleutelbegrip daarbij is resonantie: wat wij doen, resoneert op allerlei manieren bij anderen en andersom ook. “Hoe kunnen we weer meer stilstaan bij die notie van resonantie? En welke eigenschappen moet AIIA dan hebben?” Dat idee van resonantie wil Van Brakel vormgeven in een afsluitend kunstwerk, een lied van de Waal. “Een muziekstuk dat ontstaat in dialoog met alle wezens in de rivier, een interface tussen mens en water, tussen mens en vis, enzovoort.”

Tonnaer ervoer het samenwerken met Van Brakel als verrijkend. “TASC voelt voor mij als een podium waar we andere perspectieven mogen aandragen, zonder dat we onze kennis over inheemse samenlevingen exotiseren. Om mensen te laten ervaren dat het helemaal niet gek is dat een boom naar je luistert of dat je erg gehecht bent aan een stukje natuur, een dier of plant. Alleen missen we soms de taal om daarover te spreken. De uitdaging is dus hoe we onszelf weer nieuwe verhalen kunnen vertellen.”

ANKE TONNAER:

‘MENSEN LATEN ERVAREN
DAT HET HELEMAAL NIET GEK
IS DAT **EEN BOOM NAAR JE
LUISTERT**’

En die verhalen zijn nodig, benadrukt Tonnaer. “Als wij praten over vraagstukken als extinctie en duurzaamheid, neigen we heel erg naar cijfers en statistiek: zoveel procent minder vlinders, zoveel graden opwarming. Maar daar gaat een individueel hart niet sneller van kloppen.”

CONSTRUCTIEVE HOOP

Tonnaer geeft haar tweedejaarsstudenten de opdracht om twee uur bij een plek in de natuur stil te staan, al het leven waar te nemen en daar vervolgens een brief over te schrijven. “Het opent een nieuw perspectief, bewondering en verwondering. Het is wat de Australische filosoof Thom van Dooren *attentiveness* noemt: als je je meer tot die andere wereld wilt verhouden, moet je daar aandachtigheid voor ontwikkelen.”

Naast een gedegen kennisbasis, over onder meer uitbuiting en kolonialisme, wil ze haar studenten die alterna-

tieve vormen van ervaringen en kennis ook graag meegeven. “Als een soort recept voor hoop. Als je telkens weer leest dat de aarde naar zijn grootje gaat, is het belangrijk dat hoop een motor kan worden.” Ook Van den Born benadrukt het belang van hoop. “Als mensen zich alleen maar machteloos voelen, komen we nergens. Het gaat om constructieve hoop: blijven geloven in een oplossing en daar samen aan werken, geeft mensen hoop en betekenis.”

Om een bijdrage te leveren aan een duurzame toekomst moet de Radboud Universiteit, aldus de geïnterviewden, naast kennis inzetten op engagement, empathie en relationeel denken. Het vraagt om buiten bekende hokjes treden, veel meer interdisciplinair werken en samen optrekken met kunstenaars en partijen in de samenleving. Om bescheidenheid, nieuwe nederigheid en het koesteren van onwetendheid. Om verkenningen van een nieuwe manier van mens-zijn en mense-lijkheid. Wordt dat de inzet, dan kan de universiteit met recht zeggen: als je hier komt studeren of werken, werk je mee aan het Symbioceen. ■

Vier boeken bij **honderd jaar**

HONDERD JAAR RADBOUD UNIVERSITEIT IN 101 BEELDEN

Dit voorjaar verscheen het boek *Honderd jaar Radboud Universiteit in 101 beelden*, een levendige geschiedschrijving van de universiteit, geschreven door de journalisten Paul van den Broek en Bea Ros. De auteurs kozen een originele invalshoek: uit elk jaar, van 1923 tot en met 2023, selecteerden ze één contemporair beeld als uitgangspunt voor een verhaal. Vervolgens doken ze niet alleen de archieven in, maar voerden ze ook gesprekken met ooggetuigen, nabestaanden, collega's, studenten of met de afgebeelde hoofdpersonen.

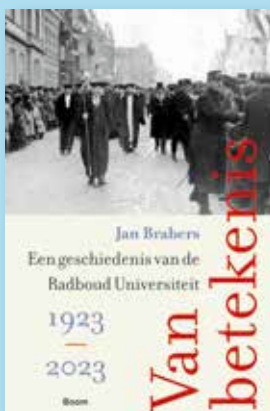
Paul van den Broek en Bea Ros | *Honderd jaar Radboud Universiteit in 101 beelden* | Uitgeverij Boom. Via elke boekhandel. € 29,90.

VAN BETEKENIS

De Radboud Universiteit opende in 1923 haar deuren in het centrum van Nijmegen, onder de naam Roomsche Katholieke Universiteit Nijmegen. De stichting van de universiteit gold als een uniek en ambitieus project met als hoofddoel het stimuleren van katholieke jongeren tot het volgen van een academische studie. Bovendien wilden de stichters aantonen dat katholieken, naar wie doorgaans geringschattend werd gekeken, serieuze wetenschapsbeoefenaars konden zijn. Hoogleraren en studenten zouden in Nijmegen een eigen cultuur kweken, met eigen aandachtsgedebieden en eigen rituelen, in een eigen sfeer.

De universiteit werd beschouwd als 'kroon op de katholieke emancipatie'.

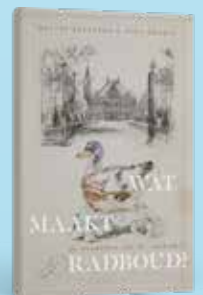
Universiteitshistoricus Jan Brabers beschrijft in zijn geheel vernieuwde geschiedschrijving hoe de universiteit zich gedurende honderd jaar heeft ontwikkeld: een bijzondere geschiedenis van een bijzondere universiteit.

Jan Brabers | *Van Betekenis. Een geschiedenis van de Radboud Universiteit 1923-2023* | Uitgeverij Boom. Verschijnt in mei 2024. Bestellen via de QR-code.

WAT MAAKT RADBOUD?

Hoe ziet de universiteit van de toekomst eruit? Welke rol is er de komende eeuw voor de academie weggelegd? In hun persoonlijke essay *Wat maakt Radboud?* gaan Walter Breukers en Jaap Godrie terug naar de plek waar hun vriendschap begon, in hun studententijd aan de Radboud Universiteit. De auteurs geven een schets van de academie van de toekomst, waarin creativiteit, samenwerking en verbeelding centraal staan, een academie op de grens van kunst en wetenschap.

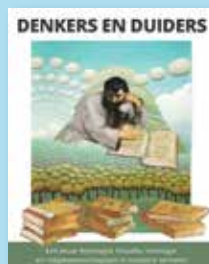

Walter Breukers en Jaap Godrie | *Wat maakt Radboud? De academie van de toekomst* | Uitgeverij Humboldt Huis. De digitale versie van het boek is gratis te downloaden via de QR-code.

DENKERS EN DUIDERS

Vanaf 1923 kende de Nijmeegse universiteit opleidingen in de theologie en de filosofie. Later kwam daar een opleiding religiewetenschappen bij. Sinds 2011 vormen zij samen één faculteit. Generaties hoogleraren,

docenten en studenten dachten na over de grote vragen van het leven. Maar er werd niet alleen nagedacht, geschreven, gedoceerd en gestudeerd. Er zijn ook talrijke verhalen te vertellen over het alledaagse leven in de faculteit, soms vermakelijke, soms ook tragische. Het boek *Denkers en duiders* brengt honderd van die verhalen bij elkaar, voor elk jaar uit het bestaan van de Nijmeegse universiteit één.

Ignace de Haes, Christoph Lüthy, Peter Nissen (red.) | *Denkers en duiders. Een eeuw Nijmeegse filosofie, theologie en religiewetenschappen in honderd verhalen* | Uitgeverij Vantilt. Via elke boekhandel. € 29,90.

CÉLINE VAN BALEN (1965-2023): FIGEN, 1998. FOTO OP HARDBOARD (147 X 119,5 CM) / FRANS HALS MUSEUM, HAARLEM. AANGEKOCHT VIA VAN ZOETENDAAL, AMSTERDAM.

“Fotograaf Céline van Balen portretteerde eind jaren negentig verschillende jonge meisjes met een hoofddoek. De portretten zijn van een ongelooflijke zeggingskracht en maken deel uit van internationale museumcollecties. Zo ook dit portret van Figen. De vraag is onontkoombaar wat er omgaat in dit meisje, en hoe ze nu leeft. Waar het mij om gaat, is dat ik deze meisjes met een migratieachtergrond wel vaak zie op straat in Nijmegen, en ook in Hengelo, waar ik vandaan kom, maar weinig op de Radboud-campus. Op de letterenfaculteit, waar ik deel van uitmaakte, ontmoette ik ze althans zeer zelden bij colleges. Terwijl mensen met diverse achtergronden zo hard nodig zijn om de wetenschapsbeoefening te verduurzamen. De Radboud Universiteit moet geïnteresseerd zijn in Figen en haar zusters en broers, niet alleen als studieobjecten, maar ook als subjecten die actief deelnemen aan ons onderwijs en onderzoek, en zelf de toekomst van de wetenschap verder dragen.”

**‘Iedereen en alles
kan duurzaam
van betekenis zijn’**

FAITH RINGGOLD (1930), WOMEN ON A BRIDGE #1 OF 5: TAR BEACH (1988). QUILT / GUGGENHEIM MUSEUM, NEW YORK.

“Toen mijn echtgenoot Ted en ik in 2007 *visiting scholars* waren bij het Linguistics Department van Berkeley, gingen onze kinderen daar naar de basisschool. Het lot bepaalde dat dit een zogenoemde Arts Magnet School was, waarop veel kinderen van Afro-Amerikaanse afkomst zaten. De school besteedde in kunstprojecten nadrukkelijk aandacht aan hun achtergrond. Onze zoon Willem zat in de *first grade* en daar was het kunstproject om een eigen ‘Tar Beach’-afbeelding te maken. Zo maakten we kennis met het werk van Faith Ringgold. Zij ontwierp quilts met behulp van gebruikte materialen en teksten, waarop verhalen van mensen van kleur worden uitgebeeld, met volop verwijzingen naar hun tot slaaf gemaakte voorouders. Een van die kleden is ‘Tar Beach’ (1988), op basis waarvan Ringgold in 1991 ook een kinderboek maakte, over hoe kinderen van kleur in New York zomer vieren op het dak: een picknick op een strand van teer. Een inspirerende, ijzersterke en duurzaam gemaakte verbeelding. Willem maakte in Berkeley een quilt van zijn eigen verhaal en die hangt ingelijst in onze gang.”

De 100-ste verjaardag van de universiteit op 17 oktober stond onder meer in het teken van het aantreden van de nieuwe rector José Sanders, de zestigste rector in 100 jaar en eerste vrouw. Op verzoek van de redactie selecteerde Sanders vijf door haar geliefde kunstwerken, om te reflecteren op het thema duurzaamheid.

TEKST PAUL VAN DEN BROEK

FOTO: DICK VAN AALST

José Sanders (Hengelo, 1965) is hoogleraar Communicatie in organisaties, en als rector de opvolger van Han van Krieken.

VINCENT VAN GOGH (1853-1890), BRUG TE ARLES (PONT DE LANGLOIS), MIDDEN MAART 1888. OLIEVERF OP DOEK (54 X 64 CM) / KRÖLLER-MÜLLER MUSEUM, OTTERLO.

"In mijn ouderlijk huis in Hengelo hing boven in het trapgat een plaat van 'Brug te Arles', die mijn vader op hardboard had geplakt. Duizenden keren ben ik die trap afgegaan en heb ik die afbeelding, bewust of onbewust, gezien en in me opgenomen. Wat is de uitwerking van zo'n revolutionair werk op je systeem? Een eenvoudige reproductie was al genoeg. Het waanzinnige kleurgebruik en de impressionistische penseelstreken, die een alledaagse handeling vastleggen als de was doen. De was doen, in een rivier! Toen ik opgroeide, was dat nog geen honderd jaar geleden. De boten, waarvan één al half onder water. Het rijtuigje op een houten bruggetje. Een wereld die vijftig jaar geleden al helemaal verdwenen was, maar door de manier van uitbeelden naar een eeuwig vibrerend nu getild. Niets is te onmogelijk, geen handeling of omgeving te weinig opvallend: iedereen en alles draagt bij en kan duurzaam van betekenis zijn."

GEERT HÜSSTEGE, ICOON TITUS BRANDSMA (2023) / ATELIER HÜSSTEGE, EINDHOVEN.

"Iconen zijn een manier van afbeelden voorbij het tijdelijke. Van heiligen worden iconen gemaakt en zo ook van de in 2022 heilig verklaarde Titus Brandsma, hoogleraar en rector magnificus aan onze universiteit, die wegens zijn inzet voor de vrije journalistiek als martelaar stierf in Dachau. Op een icoon staat niet het persoonlijk eigene van een heilige centraal, maar het geestelijke; de gelaatsuitdrukking op een icoon is altijd open, vriendelijk en aandachtig. Hoe je ook naar de icoon kijkt, de heilige vangt jouw blik en kaatst hem terug met de vraag: wie ben ik, hier en nu, voor jou, en wat doe jij daar vandaag mee? Mooi aan deze icoon is verder dat Titus in zijn hand een tekst heeft: 'Waarheid zal U vrijmaken'; naar ik hoop ook een duurzaam motto voor wetenschappers."

MARGRIET SMULDERS (1955), FOTO UIT HET BOEK 'MARGRIET SMULDERS FOTOGRAFEERT DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT NIJMEGEN IN 75 PORTRETTEN'. NIJMEGEN, 1998

"In 1998, bij gelegenheid van het 75-jarig bestaan, werd de Nijmeegse kunstenaar Margriet Smulders uitgenodigd om de universiteit uit te beelden in 75 portretten. Dit vrolijke portret was er één van. Het toont een groep ecologische onderzoekers die destijds pionierswerk deden in het Nijmeegse rivierengebied. Een kwestie van volhouden en doorgaan dus, want dergelijke onderzoekslijnen leveren uiteindelijk een duurzamer landschapsbeheer op. Het zou zomaar kunnen dat het onderzoek van toen er uiteindelijk toe heeft geleid dat de Ooijpolder nu extra vol staat met wilde bloemen! Immers, recent Radboud-onderzoek naar dijkbegroeiing wijst uit dat we meer bloemen nodig hebben en minder moeten maaien voor stevige dijken. En daar word ik dan 25 jaar later ook heel vrolijk van. Pas in tweede instantie zag ik dat de lachende leider van de onderzoeksgroep op de foto Kees Blom is, de latere rector van de universiteit (2000-2007). Vrolijkheid is dus geen nadeel voor duurzaamheidsbeleid, of voor het rectoraat. Gelukkig."

De wereld is een waardevolle plek, vindt Hugo Touw, maar we doen haar nu geen recht. Touw is anesthesioloog-intensivist op de ic bij het Radboudumc en initiator van **duurzame projecten in de zorg**. Hij is daardoor niet alleen bezig met de gezondheid van zijn patiënten, maar ook met die van de planeet: *planetary health*. "Ik wil de wereld mooier achterlaten voor de generaties na ons. Nu gaan we achteloos met de aarde om en hebben we alleen oog voor gewin op korte termijn."

LEES HET HELE ARTIKEL
OP RADBOUD RECHARGE

'Een gezonde wereld maakt gezonde mensen'

Hugo Jouw
INTENSIVIST RADBOUDUMC

Het brutale van extinctie

Niemand weet wat extinctie is, maar juist daardoor geeft ze zoveel te denken. Dat hoeft niet te bevreemden. We denken vaak over zaken na waarvan we eigenlijk niets weten. Mensen hebben bijvoorbeeld nooit precies geweten wat schoonheid of liefde is, maar juist die onwetendheid leidt tot een explosie aan gedachten. En waar gedachten uit allerlei hoeken en gaten tevoorschijn

komen, komt vanzelf een betekenisexplosie.

Die explosie blijft uit bij extinctie. Waar schoonheid en liefde (of God of geluk) in ieder geval door een bepaalde groep mensen kunnen worden ervaren, geldt dat niet voor extinctie. Iedereen kan vertellen waarom dit of dat mooi is en iedereen kan van de daken roepen dat de grote liefde in het leven is gekomen. Dat wil niet zeggen dat de communicatie hier altijd transparant of begrijpelijk is, maar er kan over gepraat worden. Dat is bij extinctie niet het geval. Exinctie is onzegbaar. Stom. Betekenisloos.

Daarin ligt het *brutale* van extinctie. Het Latijnse woord 'brutus', dat het stamwoord van 'brutaal' is, werd ooit gebruikt om de redeloosheid en stompzinnigheid van dieren aan te duiden. Inmiddels weten we dat het met die redeloosheid en stompzinnigheid van onze 'broeders en zusters', zoals Franciscus van Assisi de dieren ooit noemde, reuze meevalt. Echt redeloos en stompzinnig is extinctie. Wat we doen als we over extinctie reflecteren, is in feite reflecteren over redeloosheid en stompzinnigheid. We reflecteren over iets wat niets teruggeeft. Geen licht, geen betekenis, geen boodschap. Het brutale van extinctie is als een zwart gat waarin iedere weerschijn is uitgedoofd.

Misschien zou je het ook nog anders kunnen zeggen. In een beroemd schilderij van René Magritte, dat in 1937 werd vervaardigd, in het Nederlands 'Reproductie verboden' heet en in Rotterdam valt te bewonderen, staat een man tegenover een spiegel. We zien hem van achteren en we verwachten dat we in die spiegel in ieder geval een deel van de andere kant van de man zullen zien, omdat we weten dat wie in de spiegel kijkt, in zekere zin naar een reproductie van zichzelf kijkt. Maar de man kijkt niet naar de reproductie van zichzelf. Hij ziet geen gezicht, geen stropdas, geen knopen, maar slechts zijn eigen achterkant en dus precies wat wij als beschouwers van het schilderij ook zien. Wat de man ziet, is dus niets anders dan wat wij zien, namelijk een man van achteren. Elke redelijke verwachting blijkt hier ongegrond. Iedere logica stort in elkaar. De spiegel kaatst niets anders terug dan totale onbegrijpelijkheid. Als er iets in het schilderij van Magritte gereproduceerd wordt, is het onbegrijpelijkheid en betekenisloosheid.

FOTO: GETTY IMAGES

Zo is het ook met extinctie. Waarom zou je over dit soort betekenisimplosies willen nadenken? Ieder denken erover moet uiteindelijk een streep door zichzelf zetten, moet zichzelf dus cancelen. Precies zoals dat schilderij van Magritte, blijkens de titel, 'verboden' zou moeten zijn, precies zo zou het denken over extinctie verboden moeten zijn. Maar het schilderij werd geschilderd en over extinctie wordt nagedacht. We hopen bij het schilderij tegen beter weten in dat we een glimp van de man opvangen of bij extinctie dat er iets is wat van de andere kant naar ons terugkaatst. Denken houdt zich niet aan verboden en, ja, we doen het vaak tegen beter weten in. Hetzelfde geldt natuurlijk voor het schilderen, zeker als dat, zoals bij Magritte, surrealistisch is.

Natuurlijk, wetenschappers buigen zich vandaag de dag over de extinctie van allerlei soorten. We lezen bijvoorbeeld dat extinctie heel normaal is en dat van alle soorten die ooit op de planeet hebben geleefd, 99,9 procent is uitgestorven. De omineuze boodschap van de wetenschap is natuurlijk dat er best wel een grote kans is dat dit noodlot ook de mens zal overkomen. Hoe moeten we dergelijk alarmisme duiden?

Je moet in ieder geval een stellig vertrouwen in onze kosmische uitzonderingspositie hebben om het idee van de uitstervende mens, waarmee ook de wetenschap speelt, naar het rijk der fabelen te kunnen verwijzen. Precies dit vertrouwen wordt bijkans een ethische plicht die ons influistert dat universele wetten niet op onze eigen soort van toepassing zullen zijn. De bekende Brits-Italiaanse informatie-ethicus Luciano Floridi bracht deze plicht ooit treffend onder woorden:

“Menselijk zijn betekent dat je weigert de natuur als natuurlijk te zien en dat je voor deze weigering de volledige verantwoordelijkheid op je neemt.”

Zo wordt het een ethische plicht om niet over extinctie na te denken. Het is een te brutaal onderwerp dat ons, net als het schilderij van Magritte, van slag brengt. Weliswaar waarschuwen wetenschappers voor de extinctie van onze soort, maar zijn ze er ook echt in geïnteresseerd? Is het een wetenschappelijk onderwerp? Niet echt. Ze denken meer aan de extinctie van onze broeders en zusters. Daar lijken betekenisvolle discussies immers heel goed mogelijk. Men praat nu eenmaal makkelijker over het uitsterven van een bepaalde soort (of een taal, een gewoonte, enzovoorts) dan over wat filosoof Thomas Moynihan niet lang geleden *true terminality* noemde: het echte einde van alles. Dat gaat de meeste wetenschappers toch een brug te ver. Hun waarschuwingen over het einde van de mensheid zijn altijd gericht op het voorkomen van dat einde. We kunnen dat einde met het juiste ethische plichtsbesef best uit de weg gaan en, als we willen, tot in de oneindigheid der dagen blijven genieten van die kosmische uitzonderingspositie. De paradox is dat je hier spreekt over een mogelijkheid waarin je eigenlijk niet gelooft. In logische taal: extinctie is modulair, het gaat om wat kan of om wat mogelijk is, niet om wat noodzakelijk is.

In de zogenoemde extinctiebiologie bestudeert men niet onze extinctie, maar die van onze broeders en zusters. Van *true terminality* wil men liever niets weten. Dat kun je de beoefenaren van dit vakgebied amper kwalijk nemen. Ze zijn niet in globale, maar in lokale extinctie geïnteresseerd. De laatste tijd horen we steeds vaker dat bepaalde soorten >

RENÉ TEN BOS

Hengelo, 1959 | 1982-1987: studie filosofie, Radboud Universiteit | 1999: promotie Tilburg University | 2001: bijzonder hoogleraar Filosofie, Radboud Universiteit, sinds 2004 hoogleraar Filosofie van de managementwetenschappen | 2017-2019: Denker des Vaderlands | 2020: Dean Honours Academy | Veelvuldig publicist, onder meer in *Het Financieel Dagblad* | Meerdere externe docentschappen, zoals aan de Politieacademie (sinds 2006) | Auteur van diverse publieksgerichte filosofische werken, zoals *Meteofilosofie*, *Dwalen in het Antropoceen*, *Water en Exinctie* (alle van uitgeverij Boom).
Zie ook www.renetenbos.nl

'Als de
catastrofe
geleidelijk is,
dan is het
afwenden
ervan ook een
geleidelijk
proces'

zijn uitgestorven omdat het laatste exemplaar het loodje legt. Extinctie is dus gelijk te schakelen met het doodgaan van het laatste exemplaar. Soms lijken betekenissen inderdaad klip-en-klaar. Voor veel extinctiebiologen is dit echter te simpel. Ze wijzen erop dat extinctie ook in de zin van *extinguere* oftewel 'uitdoven' geduid moet worden. Het gaat bij het uitdoven niet meer om het laatste exemplaar van een bepaalde soort dat verdwijnt, maar om iets wat eraan voorafgaat. Dat 'iets' zou je het beste kunnen omschrijven als het meestal, maar niet altijd, geleidelijke proces waarmee een soort in aantallen afneemt of, om het nog wat moeilijker te maken, waarmee de genetische diversiteit in een bepaalde biotoop steeds minder wordt. Extinctie is in deze interpretatie geen alles-of-niets-verschijnsel, maar iets wat veel vloeibaarder is.

In die vloeibaarheid zit de troost van de geleidelijkheid. Het gaat tegenwoordig met tal van soorten de verkeerde kant op. Dat gaat volgens biodiversiteitsliefhebbers veel te snel, maar toch gaat het, zeker als je het langs de tijdschalen van de geologen legt, langzaam. Dat betekent dat we deze processen ook niet in één ommezwaai de goede kant op kunnen laten gaan. Als de catastrofe geleidelijk is, dan is het afwenden ervan ook een geleidelijk proces. Dat betekent dus dat er, hoe somber de vooruitzichten ook zijn, altijd nog wat aan valt te doen.

Hoe rampzalig of tragisch ook, de wetenschappelijke duidingen van niet-menselijke extincties hebben doorgaans niet de brutaliteit van de extinctie die sommige filosofen pas echt bij de strot grijpt, namelijk onze eigen extinctie. Die geeft onze bij uitstek narcistische soort pas echt te denken, veel meer dan het uitsterven van de doejong in China of de nyakala kikker, om maar eens twee soorten te noemen die het afgelopen jaar verdwenen. Het verschil tussen extinctie van niet-menselijke levensvormen enerzijds en die van de mens anderzijds is dat we van de eerste in principe nog getuige kunnen zijn. Er zijn, zoals de Australische veldfilosoof Thom van Dooren het uitdrukt, 'verhalen' (*narratives*) over te vertellen. Dat wil niet zeggen dat we van alle vormen van uitsterven weet hebben – heel veel extincties onttrekken zich niet alleen aan het bijziende oog van de gewone burger, maar ook aan het vermeend alziende oog van de wetenschap – maar de mogelijkheid er iets van te weten, is er altijd. Er is in principe altijd kans op kennis. Of, misschien beter nog, op getuigenis. Natuurlijk is er niet de getuigenis van binnenuit. Wat gaat er, zo vraagt Van Dooren zich af, door de laatste Hawaïikraai heen als zijn roep nergens vanuit het regenwoud beantwoord wordt? We weten het niet, maar we kunnen onszelf dit hartverscheurende verhaal vertellen. Of we het die ene kraai kunnen vertellen, is nog maar de vraag. Punt is dat de menselijke extinctie zich helemaal niet voor verhalen of getuigenissen leent, want als ze er eenmaal is, kan niemand er iets zinnigs over vertellen. Ieder narratief en elke logica, kortom alles wat we doorgaans met redelijkheid verbinden, maakt plaats voor brute stompzinnigheid.

En toch fascineert die stompzinnigheid, dat zwarte gat, die spiegel waarvan niets terugkaatst, kortom, dat echte, in en in brutale einde. Hoewel we, zoals we zagen, objectief ervan uit mogen gaan dat de waarschijnlijkheid dat het ooit tot een einde komt, allesbehalve klein is, is er voor ons iets extreem onaanvaardbaars aan dat einde, alsof we denken dat het universum zou rouwen om onze vernietiging. Daar ligt de nauwverholen narcistische

en antropocentrische kern van die filosofische fascinatie: we gaan er bij al deze duistere fantasieën van uit dat de menselijke soort het enige wezen is dat betekenis heeft kunnen geven aan het universum en dat, als die soort echt uitsterft, die betekenis er niet meer is. Het verdwijnen van de mens impliceert het verdwijnen van bewustzijn, van semantiek en van interpretatie. Dat verlies is uiteindelijk wat er echt toe doet. Het denken wordt, oog in oog met zijn eigen uitschakeling, geconfronteerd met de onthutsende mogelijkheid van een totaal gedachteloos universum. In het filosofische jargon van de eerder genoemde Moynihan:

“[W]e stellen vast dat we het enige wetende dier zijn en dat wij alleen op expressieve wijze de wereld affirmeren, waarmerken en navigeren op basis van onvoorwaardelijke waarden die geen basis in fysieke bestaansfeiten hebben, waarna het verlies van deze normatieve schenking alleen maar geschikt omschreven kan worden in termen die dit verlies als iets ‘absoluuts’ duiden. Het is de gift (...) van semantische competentie – en niet onze fysiologische kiembaan – die er dus werkelijk en absoluut toe doet.”

De Frans-Roemeense filosoof Emil Cioran, een boegbeeld van het twintigste-eeuwse pessimisme, stelde ooit dat de grote fout in het universum erin gelegen is dat ergens op een fataal moment het anorganische ruimte bood aan het organische en daarmee indirect ook aan het zichzelf bewuste. Nog steeds kom je mensen tegen die deze fantasie van een totaal betekenisloos en bewusteloos universum, een universum dat we ons alleen maar kunnen voorstellen als een verzameling door de leegte zwevende rotsblokken en gaswolken, troostrijk vinden. Immers, in die betekenisloosheid en bewusteloosheid zit, zo menen zij te weten, geen centje pijn meer. Dit duidt op een religieus of zelfdestructief verlangen naar het niets.

Maar voor anderen is dit niets juist de complete horreur, zeker omdat er ooit bewustzijn en betekenis is geweest, iets waarvan wij, zolang we de tijd nog hebben, getuigenis kunnen afleggen. Kunnen we ons derhalve echt een voorstelling maken van een universum dat geen enkele weet heeft van humane betekenis en humaan bewustzijn? Achter dat pessimisme gaat een soort omgekeerd narcisme schuil: het onverdraaglijke inzicht dat het universum totaal onverschillig is voor uw en mijn wensen. Na onze brute extinctie rest niets anders dan een bruut universum waarin geen spoor meer van ons te bekennen is.

Nog afgezien van het nogal evidente bezwaar dat betekenis en bewustzijn niet per se verbonden hoeven te zijn met onze soort en dat er ook nog broeders en zusters kunnen zijn, misschien niet alleen op onze planeet maar ook nog elders, lijkt het erop dat de betekenisimplosie van echte extinctie vooral zo ondraaglijk is, omdat aan onze kosmische uitzonderingspositie getornd wordt. Dat we in de spiegel die het universum ons voorhoudt niets van onszelf terug kunnen zien, is het werkelijke brutalisme.

*'Het denken wordt
geconfronteerd met de
onthutsende mogelijkheid
van een totaal
gedachteloos universum'*

Alpe Flecchia, juli 2023

'Alles is met elkaar verweven'

Catrien Notermans
ANTROPOLOOG

Hoewel de mens de natuur steeds verder verdringt, zijn er ook plekken waar mensen heel anders met de aarde omgaan. Antropoloog Catrien Notermans onderzoekt de levenswijze van hindoevrouwen in Noord-India. "Ze nemen hun **zorgtaak voor de natuur** serieus, ook vanuit het besef afhankelijk te zijn van het welzijn van land, bergen en rivieren."

LEES HET HELE ARTIKEL
OP RADBOUD RECHARGE

Zeven eredoctoren spreken zich uit over het klimaat 'Klimaatonderwijs net zo essentieel als rekenen en taal'

Traditiegetrouw reikt de Radboud Universiteit bij haar verjaardag eredoctoraten uit, bij het eeuwfeest dit jaar liefst zeven, verspreid over de zeven faculteiten. Radboud Magazine vroeg de eredoctoren vanuit hun eigen vakgebied te reflecteren op het thema van dit nummer. 'We kunnen leren van inheemse culturen.'

TEKST STAN VAN PELT

*'Duurzaamheid moet
verplicht onderdeel zijn
van het curriculum'*

SANDRA GRAHAM
HOGLERAAR ONDERWIJS UNIVERSITY OF CALIFORNIA

"Op school leren kinderen zich ontwikkelen en hoe ze op een verantwoorde manier deel uit kunnen gaan maken van de samenleving. Duurzaamheid en klimaat moeten wat mij betreft daarom verplicht onderdeel zijn van het curriculum. Op die manier socialiseer je kinderen dat ze om milieu en klimaat gaan geven. Daar kun je al op de basisschool mee beginnen. Je kunt ze afval laten opruimen op straat bijvoorbeeld, of aanmoedigen om te voet naar school te komen, in plaats van met de auto. Dat laatste is hier in Los Angeles doodnormaal, ook omdat het openbaar vervoer heel slecht is. Zulke initiatieven passen ook bij de huidige

trend in het onderwijs om kinderen dingen te laten doen buiten de schoolmuren. Dat soort training en ervaring hebben we nodig om jonge mensen voor te bereiden op het leven in de 21ste eeuw. Tegen de tijd dat ze de middelbare school verlaten, zullen ze net zo hard willen zorg dragen voor het klimaat als dat ze naar vervolgonderwijs willen. Docenten verzuchten vaak dat ze helemaal geen tijd hebben om nóg een onderwerp te onderwijzen. Maar ik denk dat we anders moeten aankijken tegen wat essentieel is in het curriculum. Uiteindelijk wil je dat kinderen straks gaan bijdragen aan een betere wereld, in brede zin. Dan is klimaatonderwijs

net zo essentieel als rekenen en schrijven. Om dezelfde reden is het ook belangrijk dat leerlingen onderwezen worden over diversiteit en het slavernijverleden. De maatschappij, zeker hier in Amerika, wordt immers etnisch en raciaal steeds gemêleerder. Leerlingen uit diversere klassen, voelen zich uiteindelijk minder kwetsbaar en hebben meer vrienden, laat mijn onderzoek zien. Uiteindelijk zorgt dat voor meer onderlinge tolerantie tussen groepen met een verschillende afkomst. En dus ook voor meer empathie met bevolkingsgroepen, hier en in het buitenland, die slachtoffer zijn van klimaatverandering."

'Rechten toekennen aan rivieren is goed denkbaar'

GEERT CORSTENS
HOGLERAAR STRAFRECHT EN VOORMALIG
PRESIDENT HOGE RAAD

"Je kunt het recht inzetten voor een duurzamere toekomst. Dat gebeurt nu al op verschillende manieren. Denk aan Urgenda, de duurzaamheidsorganisatie die bij de rechter afdwong dat de overheid de broeikas-uitstoot omlaag moet brengen. Of de zaak die Milieu-defensie aanspande tegen Shell, met een vergelijkbaar doel. Dat zijn algemeen-belang organisaties die tegen bedrijven en overheden zeggen: wat jullie doen, is in strijd met nationale wetten of internationale verdragen. De rechter heeft hun al meermaals gelijk gegeven – ondanks tegenwind. Als rechter heb je de plicht iemand gelijk te geven als je vindt dat die dat volgens het recht heeft, ook al denkt iedereen daar anders over. Dan moet je durven.

De volgende stap kan zijn dat je organismen of andere natuurlijke systemen rechtspersoonlijkheid geeft, zoals rivieren of Natura 2000-gebieden. Ze krijgen dan zelf wettelijke rechten. Er kan dan makkelijker opgekomen worden voor de belangen van zo'n rivier. Zo voorkom je dat hij vervuild wordt of dat er dammen aangelegd worden die het leefklimaat bezwaren.

Rechten toekennen kan prima. Je hoeft er, denk ik, niet eens de grondwet voor aan te passen, dit is te regelen in het Burgerlijk Wetboek. Daar staan ook andere niet-levende entiteiten genoemd die eigen rechten hebben, zoals bv's, nv's en stichtingen. Het verschil is wel, dat zulke organisaties een bestuur hebben dat namens hen spreekt. Een rivier heeft dat natuurlijk niet. Je zou dat op kunnen lossen door een voogd aan te wijzen. Verschillende landen hebben dit systeem al ingevoerd. Zo heeft de Nieuw-Zeelandse Whanganui-rivier eigen rechten. De inheemse Maori en de overheid mogen allebei een voogd aanwijzen die de belangen van de rivier behartigt.

Tegelijkertijd ondergraaft zo'n systeem wel de democratie enigszins. In principe vertegenwoordigt de Tweede Kamer al het algemeen belang. Ik zeg dan ook niet dat je de natuur per se rechten moet geven. Maar het is goed om dat wel te overwegen, gezien de uitdagingen waar we voor staan. Bovendien kun je redeneren dat de overheid en volksvertegenwoordiging tekortschieten op dit vlak."

STELLA NKOMO
HOGLERAAR HUMAN RESOURCE MANAGEMENT
UNIVERSITY OF PRETORIA

"Om tot een echt duurzame wereld te komen, is het nodig dat we weer in harmonie met de natuur leven. Meer diversiteit helpt daarbij. Nu zijn de wereldleiders die de meeste invloed hebben op energie- en klimaatbeleid vooral witte mannen uit het rijke Westen. Ook wordt de mens in het dominante discours over duurzaamheid vaak gezien als superieur aan de natuur. Dit mensgerichte denken heeft wortels in het kapitalisme en het kolonialisme: Europese imperialisten gingen de wereld over om hulpbronnen uit te putten, ten koste van de inheemse volkeren en de natuur.

Je ziet dit terug in het huidige energie- en klimaatbeleid: gemarginaliseerde groepen en arme mensen worden genegeerd, terwijl zij het meest worden getroffen door klimaatverandering. Kijk naar de orkaan Katrina in New Orleans, die vooral zwarte mensen trof. Of arme Zuid-Afrikanen hier, die zich geen zonnepanelen kunnen veroorloven en afhankelijk zijn van kolen en hout voor warmte. Het ontwikkelen van inclusieve wegen naar duurzaamheid is essentieel om onze planeet te redden. Deze wegen kunnen alleen

worden gevonden door een collectief gesprek over de negatieve gevolgen van westerse uitbuiting en overconsumptie. Het Westen moet daarbij een nederige positie innemen. Dit zijn zeer moeilijke dialogen vanwege de erfenis van kolonialisme en imperialisme en hardnekkige wereldwijde ongelijkheden. Tegelijkertijd hebben we hier in Afrika juist ervaring mee. Denk aan de verzoeningsgesprekken na de genocide in Rwanda, of na de afschaffing van de apartheid.

Wat duurzaamheid betreft kunnen we veel leren van inheemse culturen. Zij hebben een ander geloofssysteem, waarin de relatie tussen mens en natuur niet hiërarchisch, maar onderling afhankelijk is. Je moet hen daarom ook aan de klimaatonderhandelings tafel zetten. Voormalig president Thabo Mbeki verwoordde deze inzichten prachtig toen de nieuwe Zuid-Afrikaanse grondwet werd aangenomen in 1996: 'Ik heb

mijn bestaan te danken aan de heuvels en de valleien, aan de woestijnen en de bloemen, aan de zee en de veranderende seizoenen."

*'Westen moet
nederige positie
innemen'*

'Outbreak Management Team voor het klimaat'

MARC VAN RANST
HOOGLERAAR VIROLOGIE KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT LEUVEN

"De coronapandemie was niet de meest milieuvriendelijke periode. Over tien- of honderdduizend jaar kan er best een levensvorm zijn die een aardlaag vol met mondkmaskers vindt. Die zal geen idee hebben wat dat zijn, maar gaat dat wel heel speciaal vinden, denk ik. Tijdens corona was de urgentie van het probleem heel duidelijk. Er was letterlijk geen tijd te verliezen, elke dag werd de pandemie erger. Virologen als ik vergaderden bijna dagelijks rechtstreeks met ministers. Ik belde ze gewoon op, of zij mij. We hebben elkaars telefoonnummers, de lijnen waren superkort. Eigenlijk zou je ook een soort Outbreak Management Team moeten hebben voor klimaat, met een vergelijkbare naam, die urgentie uitstraalt.

Het lastige aan de klimaatcrisis is namelijk dat ze veel minder acuut voelt. Politici zeggen wel dat er geen tijd te verliezen is, maar dat lijkt soms meer lippendienst. Op een week of veertien dagen zal het niet aankomen, zie je ze al snel denken. Het gevolg daarvan is dat de afstand tussen wetenschappers en beleidsmakers groter is. Politici bereiken, gaat moeizaam en over veel schijven: dat moet dan via de kabinetschef en een voorbereidende vergadering, bijvoorbeeld.

Ik snap wel dat wetenschappers daardoor gefrustreerd raken en actie gaan voeren. 'Activist' vind ik wel een ongelukkig woord, ik zie het meer als betrokkenheid, een blijk van verantwoordelijkheidszin. Van virologen verwachten we toch ook dat ze de politiek wakker schudden als ze een epidemie aan zien komen? Maar je aan kunstwerken of snelwegen vastlijmen, daarvoor heb ik dan weer weinig sympathie. Er zijn betere manieren. Politici zijn ook niet compleet onbenaderbaar, hè. Ik denk dat klimaatwetenschappers te bescheiden zijn en wachten op een uitnodiging. Je kunt politici ook gewoon contacteren: laten we eens een biertje drinken over het klimaat, of een glaasje ecologisch verantwoorde erwtenmelk."

MARY BECKMAN
HOOGLERAAR LINGUISTIEK OHIO STATE UNIVERSITY

"Taal is van essentieel belang om een duurzame wereld te bereiken. Het geeft mensen namelijk een gevoel van verbondenheid, en dat is nodig om grote uitdagingen aan te gaan. Kijk naar de dijken en polders in jullie land. Die konden alleen gerealiseerd worden – ook financieel – dankzij saamhorigheid.

Taal heeft een sterk sociale en culturele rol. Je accent verradt vaak je afkomst en sociale klasse. Zo kunnen mensen al sinds de prehistorie meteen inschatten of iemand bij hun eigen groep hoort of van buiten komt. Die functie is essentieel in gemeenschappen die niet verbonden zijn door familiebanden, maar heeft ook klassensegregatie versterkt, zeker hier in de Verenigde Staten. Betekent dit dat we taalverschillen moeten uitroeien om een gemeenschap te creëren voor een duurzame wereld? Integendeel. Ik denk dat we

juist de sociale functie van accenten moeten inzien. Als we de diversiteit omarmen, kunnen we profiteren

van de vele culturele tradities die hiermee verbonden zijn. Wie die diversiteit erkent, is sneller geneigd om samen aan een gelijkwaardige en duurzame toekomst te werken. Eigenlijk zou elke baby blootgesteld moeten worden aan zoveel mogelijk verschillende talen en accenten, dan gaan ze zich verbonden voelen met meerdere culturen.

Kijk naar Gullah, een creoolse taal die sommige Afrikaanse Amerikanen aan de oostkust van Georgia nog gebruiken. Een van hen, Matthew Raiford, heeft een boerderij die generaties geleden door een vrijgemaakte slaaf is begonnen. Raiford verbouwt daar gewassen volgens de Gullah-overleveringen, biologisch en kleinschalig, en schrijft kookboeken. Ook al sterft het Gullah als taal langzaam uit, woorden en uitdrukkingen uit het Gullah blijven doorleven – in regionale Amerikaanse dialecten en bijvoorbeeld in Raifords boek

Bress 'n' Nyam ('Zegen en eet').

Zo behouden culturele tradities een stem die een betere relatie hebben met het land waarop ze leven."

'Taal essentieel voor duurzame wereld'

FABIOLA GIANOTTI
DIRECTEUR-GENERAAL CERN

"Toen ik zeventien was, las ik de biografie van Marie Curie [de Nobelprijswinnaar die radioactiviteit ontdekte, red.]. Ik raakte gefascineerd door haar passie, moed en vasthoudendheid. Dat boek was een van de redenen waarom ik natuurkunde ben gaan studeren. Wetenschap was helemaal geïntegreerd in haar leven. Het ene moment stond ze soep te maken in de keuken, het volgende moment deed ze een experiment in de kamer ernaast.

Of er minder klimaatproblemen zouden zijn als er alleen vrouwen aan de macht waren? Dat weet ik niet, ik vind het lastig om zo te generaliseren. Wel ben ik ervan overtuigd dat rolmodellen als Marie Curie helpen om meer vrouwen te enthousiasmeren voor bètawetenschap en techniek. Via zo'n carrière kun je problemen als klimaatveran-

*'Hoe meer diversiteit,
hoe meer creatieve
oplossingen'*

dering concreet mee helpen oplossen, zeg ik altijd tegen scholieren en studenten. Hier bij CERN is ongeveer 22 procent van de medewerkers vrouw. Dat is al beter dan de 8 procent toen ik hier in 1994 als jonge onderzoeker begon, maar het moet nog verder omhoog. Daar probeer ik hard mijn best voor te doen als directeur. Inmiddels hebben we een kinderopvang voor kinde-

ren tot zes jaar en meer mogelijkheden tot flex- en deeltijdwerken. Zo willen we voorkomen dat vrouwen – maar ook mannen – de wetenschap verlaten als ze kinderen krijgen.

Meer diversiteit is sowieso erg gunstig voor de wetenschap. Niet alleen qua geslacht, maar ook qua nationaliteit en cultuur. Hoe meer diversiteit, hoe meer creatieve oplossingen en ontdekkingen. Bij CERN werken wetenschappers van 110 verschillende nationaliteiten harmonieus samen, zelfs uit landen die onderling in conflict zijn, zoals Israël, Palestina en Iran. De wetenschap brengt de wereld samen, is mijn overtuiging; dat was ook een van de oprichtingsdoelen van CERN. Natuurwetten zijn universeel, net als het verlangen van de mens om te ontdekken en te leren."

MICHAEL SANDEL
HOOGLERAAR POLITIEKE FILOSOFIE HARVARD UNIVERSITY

*'Ik denk niet dat
van boven opgelegde
oplossingen gaan
werken'*

"We moeten de klimaatverandering snel aanpakken, maar de vraag is: hoe? Het staat buiten kijf dat hiervoor veel overheids-geld nodig zal zijn, maar we zien een politieke impasse wat betreft het klimaat. Ik denk niet dat van bovenaf opgelegde oplossingen gaan werken, door als overheid een reeks investeringen, regelgeving en belastingen over de mensen uit te storten. Hoe goed je dit ook uitlegt, het werkt niet. Politici en wetenschappers zeggen vaak: als jij de cijfers beter zou begrijpen, dan zou je het met ons eens zijn. Dan lijkt je te zeggen dat de mensen onnozelen zijn, dan graaf je je eigen graf. Wat je wel moet doen als overheid: luisteren, het debat aangaan, overleg-

gen met de mensen en gemeenschappen wier levens op de schop gaan door de groene transitie. We moeten het gesprek aangaan met de mensen die werken in de fossiele-brandstofsector, met de boeren, met de mensen van wie de banen op de tocht staan. Betrek deze mensen bij het oplossen van de problemen."

Citaat uit Buitenhof, 7 mei 2023. Sandel werd uitgenodigd in de aanloop naar de verlening van het eredoctoraat in Nijmegen. Anders dan bij de andere zes eredoctors werd hem dit al verleend in mei. Sandel was onbereikbaar voor een toelichting in Radboud Magazine.

Nog niet zo lang geleden werden mensen wilde dieren zoveel mogelijk uit bewoonde gebieden. Sommige soorten werden zelfs uitgeroeid. Nu willen we juist op veel plekken weer 'wildernis' creëren. "Maar dan moeten we ook **leren omgaan met lastige of lelijke natuur**, zoals de wolf, de bever of de eikenprocessierups", betoogt milieufilosoof Martin Drenthen.

LEES HET HELE ARTIKEL
OP RADBOUD RECHARGE

'Vreedzaam samenleven met wolven en bevers'

Martin Drenthen
MILIEUFILOSOOF

Onderwijs elke student over collectieve handelingsproblemen

MARC DAVIDSON

Marc Davidson (1966) | Studeerde natuurkunde en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam | Sinds 1 september 2020 is hij hoogleraar Filosofie van duurzaamheid en milieu aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit

Het college van bestuur wil dat elke student aan de Radboud Universiteit in aanraking komt met duurzaamheidsvraagstukken. Dat betekent allereerst dat elke student leert inzien dat de kennis en vaardigheden die in de eigen discipline worden opgedaan, vrijwel zonder uitzondering ook van belang zijn voor de bestudering en/of oplossing van duurzaamheidsvraagstukken. Van de inzet van artificiële intelligentie bij de voorspelling van klimaatverandering tot het voorbereiden van de gezondheidszorg op een veranderende zorgvraag. Behalve inzicht in de rol die de student vanuit de eigen discipline kan spelen, is het natuurlijk ook van belang dat studenten minimale kennis opdoen van de aard van de duurzaamheidsproblematiek zelf. Maar in de volle studieprogramma's is tijd natuurlijk schaars. Wat zijn dan de meest essentiële inzichten die elke student in ieder geval moet ontwikkelen? Laat ik hier een lans breken voor één

inzicht in het bijzonder: dat duurzaamheidsvraagstukken vrijwel altijd *collectieve handelingsproblemen* betreffen en daarom altijd collectieve oplossingen vragen. Bij collectieve handelingsproblemen komen mensen die ieder individueel het eigenbelang nastreven, gezamenlijk in een situatie terecht waarbij het eigenbelang minder is gediend dan als allen hun handelen hadden gecoördineerd. Inmiddels wordt dat verschijnsel in de bekendste vorm al onderwezen op de middelbare school. De meeste studenten zijn tegenwoordig vertrouwd met het *prisoner's dilemma*, de situatie waarbij twee gevangenen de keuze hebben tussen bekennen en zwijgen tegenover de politie. Hoewel de optimale situatie voor beide gevangenen is dat ze allebei zwijgen en daardoor een lage straf opgelegd krijgen, leidt de logica van het dilemma tot de situatie dat beiden bekennen en een hogere straf krijgen. De enige oplossing voor het *prisoner's dilemma*, en collectieve handelingsproblemen in het algemeen, is het

maken van afspraken, gecombineerd met sancties als men zich daaraan niet houdt. Ook duurzaamheidsvraagstukken zijn collectieve handelingsproblemen. Dat geldt niet alleen voor milieuproblemen, zoals klimaatverandering en de achteruitgang van ecosystemen, maar ook voor de aanpak van armoede en de uitbanning van honger. Mensen zijn van nature geneigd om de eigen situatie en die van hun naasten te verbeteren, maar nadelen van dat gedrag af te wentelen op anderen. Dat doen we als we autorijden en voor anderen schadelijke emissies uitstoten en dat doen we als we vlees eten en schade aan de koe en de rest van de natuur toebrengen. Ook hopen we dat anderen voor ons de wereldproblemen oplossen. De politieke wetenschapper en econoom Elinor Ostrom, naar wie een van de gebouwen van de universiteit is vernoemd, deed uitvoerig empirisch onderzoek naar collectieve handelingsproblemen op het gebied van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Ze concludeerde dat een klein percentage van de mensen ook zonder regels met het oog op het algemeen belang handelt. Een ander klein percentage probeert juist bewust als freerider parasitair de vruchten te plukken van de vrijwillige inspanningen van anderen. Het grootste gedeelte van de mensen wil echter simpelweg niet buurmans gek zijn. Met andere woorden, de meeste mensen willen zich niet vrijwillig inzetten voor het collectieve belang als ze tegelijkertijd weten dat anderen opzettelijk zonder inspanning gratis meeliften. De enige oplossing is coördinatie: gezamenlijke

afspraken met een sanctiesysteem. Ostrom constateerde dan ook dat in alle bekende succesvolle systemen voor het beheer van hulpbronnen, deelnemers middelen investeren in het monitoren en bestraffen van elkaars acties om zo de kans op meeliften te verkleinen. Dat geldt voor natuurlijke hulpbronnen evenzeer als voor kunstmatige hulpbronnen, zoals de sociale zekerheid. Hoe simpel dit inzicht ook is, het kost mensen moeite ernaar te handelen. Niet alleen zijn we evolutionair meer gericht op eigenbelang dan op coördinatie, die

'WE HOPEN DAT **ANDEREN** VOOR ONS DE WERELD- PROBLEMEN OPLOSSEN'

houding wordt de laatste decennia ook nog eens aangewakkerd door de politieke ideologie van het neoliberalisme. Neoliberalisme valt kort samen te vatten als het idee dat competitie het beste maatschappelijke sturingsprincipe is en dat de overheid dus zoveel mogelijk op afstand dient te blijven. Maar zonder overheid lossen we nu net geen collectieve handelingsproblemen op, zoals duurzaamheidsvraagstukken.

Coördinatie gaat niet alleen in tegen de neoliberale ideologie, het vergt ook het afstaan van gekoesterde soevereiniteit. Want coördinatie vraagt om erkenning dat een 'hogere' instantie zeggenschap heeft over welk gedrag nog wel mag of juist niet meer, en erkenning dat deze instantie mag straffen bij overtreding. Die coördinatie hebben we niet alleen nodig op Nederlandse schaal, maar ook op mondiale. Ostrom merkte al op dat coördinatie het best kan plaatsvinden op de schaal van het probleem, maar dat is bij bijvoorbeeld klimaatverandering de hele wereld. De noodzaak van het afstaan van soevereiniteit aan internationale instanties gaat echter in tegen de huidige tijdgeest, waarin veel landen juist weer soevereiniteit opeisen, zoals blijkt uit de Brexit en discussies in andere landen. Willen we duurzaamheidsvraagstukken oplossen, dan zullen we de aard van collectieve handelingsproblemen diep tot ons moeten laten doordringen en ook moeten beseffen dat die problemen alleen oplosbaar zijn door het afstaan van soevereiniteit, niet alleen binnen Nederland aan de nationale overheid, maar ook internationaal aan supranationale organen. Ten slotte moeten we inzien dat bij het coördineren van ons handelen en het maken van gezamenlijke afspraken, ook pijnlijke onderhandelingen horen over de verdeling van lusten en lasten. Duurzaamheidsvraagstukken zijn daarom onlosmakelijk verbonden met rechtvaardigheidsvraagstukken. Die inzichten behoort elke student aan de Radboud Universiteit te verwerven. ■

Wat kunnen we doen om het tij te keren? Veel mensen zetten grote of kleinere stappen om de steven te wenden naar een duurzame toekomst. Een rondgang langs alumni en medewerkers voor wie niks doen geen optie is. "De natuur heeft geen stem, daarom komen wij voor haar op."

TEKST DIRK LOTGERINK

Werken aan het Symbioceen

WOUTER VAN ECK

'Als levensgenieter de wereld redden'

"Op momenten dat ik door de natuur liep, beseftte ik hoe prachtig en groen alles kan zijn. Ik zag alleen steeds vaker dat in datzelfde groen veel minder leven zat. Bloemen in een weiland of fluitende vogels in het voorjaar zag en hoorde ik minder. Het landschap werd de afgelopen jaren stiller en killer. Dat roerde me. Landschapsverdriet, noemen ze het ook weleens. Klinkt treurig, maar ik ben niet zo pessimistisch. De vraag is wel hoe het verder moet, want het huidige landbouwsysteem ondermijnt zichzelf. De wens groeide om daar iets aan te veranderen. Dat deed ik door verschillende landbouwsystemen te combineren in een

voedselbos. Hier merk je hoe snel de natuur zich aanpast. Zeldzame insecten, zoogdieren en vogels keerden op een klein kavelkje al terug, dat heeft me verrast.

"Het herstellend vermogen van de natuur is prachtig. Inmiddels hebben we meerdere hete en droge zomers meegemaakt, dan is de klimaatcrisis evident. Reguliere boeren moesten vaak water oppompen om het land te irrigeren, maar ons bos bleek hartstikke weerbaar. Het eigen

ecosysteem houdt grondwater goed vast. We hadden zelfs een betere oogst dan het jaar ervoor. De klimaatcrisis richt grote schade aan, maar tegelijkertijd is duidelijk dat je weerbare systemen kunt ontwerpen om die schade te beperken. In het bos hoef ik eigenlijk niks meer te doen, behalve genieten en oogsten. Daarom hebben we een stichting opgericht waarmee we ons inzetten voor agrariërs die ook een voedselbos willen aanleggen. Dat moet dan wel op minstens vijf hectare land en voor ten minste twintig jaar. We helpen dan bij de aanplant en met het overdragen van kennis. Met de inzet van steeds meer mensen verandert de stichting inmiddels in een maatschappelijke beweging, met nu al twintig projecten door het hele land. Al die projecten kunnen op zichzelf ook weer voorbeeldprojecten worden voor de regio.

FOTO: PAUL BUCKLEY

“Je kunt levensgenieter worden door smaakvol eten en drinken te produceren. Minder vlees en zuivel consumeren, helpt daarbij. Soms geloven mensen niet dat het ook nog lekker is, maar dan wijs ik op onze samenwerking met restaurant De Nieuwe Winkel in Nijmegen. Die zaak heeft niet één, maar twee Michelinsterren. Denk dus na over de keuzes die je maakt, dan kun je prima van het leven genieten en tegelijkertijd de wereld redden.”

Wouter van Eck (Ulf, 1965) is alumnus politicologie en ontwikkelingsstudies, en voorman van de voedselbossen in Nederland. >

JOHAN VOLLENBROEK

‘Een stem geven aan de natuur’

“Biologisch en ecologisch gezien is de mensheid bezig met collectieve zelfmoord. Ik was me daar al snel van bewust. Vroeger werkte ik op het landbouwbedrijf van mijn vader. Toen hij op een dag een tankwagen liet komen met bestrijdingsmiddelen, kwam de loonwerker net zo geel van de akker af als de gewassen die hij had ondergespoten. Iedereen vond het normaal, maar ik vroeg me af of het wel gezond was. 26 jaar geleden richtte ik met Imre Csikós Mobilisation for the Environment op, een organisatie die nauw samenwerkt met zes juristen en milieudeskundigen. We zijn honderden rechtszaken begonnen tegen bedrijven die zich niet aan de milieuafspraken hielden of ten onrechte een vergunning hadden verkregen. We wonnen belangrijke zaken tegen kolencentrales en olie-raffinaderijen, en bijvoorbeeld tegen Tata Steel.

“Waarom ik dit ben gaan doen? De natuur heeft geen stem. Daarom komen wij voor haar op. We beseften dat alles van waarde weerloos is en vonden dat de regering met de neus op de feiten gedrukt moest worden. Ik heb niet de illusie dat we de wereld kunnen redden. Sterker nog, ik denk dat de mensheid zichzelf aan het vernietigen is. De opwarming van de aarde heeft desastreuze effecten op het ecosysteem: de biodiversiteit neemt sneller af dan ooit.

Nederland moet af van de dwangneurose dat het de wereld zou moeten voeden met grotendeels overbodige dierlijke producten. Er is een landbouwbeleid nodig met duidelijke punten aan de horizon: drastische krimp van de veeteelt, betere prijzen voor landbouwproducten met meer plantaardige voeding, een gezondere bevolking met minder obesitas en suikerziekte, et cetera. Dan zijn we minder vatbaar voor ziektes als corona. Minder vliegen en minder autorijden zijn ook goede maatregelen die je eenvoudig kunt nemen. Als we zo doorgaan en de temperatuur blijft stijgen, worden gedeeltes van de planeet onbewoonbaar. Er ontstaan vluchtelingenstromen die we niet aankunnen.

“Echt hoopvol ben ik niet, tenzij we als de bliksem stoppen met fossiele brandstoffen, en de veestapel met tachtig procent reduceren. Deze boodschap probeer ik op alle mogelijke manieren uit te dragen: via de pers, op sociale media of tijdens overleg met ministeries. Ik vind het fantastisch dat wetenschappers zich aansluiten bij zoiets als Scientist Rebellion. Welke andere opties hebben ze? Tegelijkertijd is het bestaan van de mensheid op de tijdschaal van de aarde natuurlijk helemaal niets. Een zucht. Het hele ecosysteem herstelt zich wel weer als wij er niet meer zijn. De aarde zal haar rondjes blijven draaien, de vier seizoenen zullen verlopen zoals altijd.”

Johan Vollenbroek (Doetinchem, 1949) is alumnus biologie en voorzitter van Mobilisation for the Environment. Die organisatie verwierf bekendheid met rechtszaken tegen de overheid, onder meer over het stikstofbeleid.

PETRA VERDONK

‘Getroffen door de gedachte dat alles stuk kan’

“Tijdens twee hittegolven in het buitenland werd ik getroffen door de gedachte dat alles stuk kan. Misschien nog schokkender vond ik het besef dat er helemaal geen plan bestond om klimaatverandering tegen te gaan. Hetzelfde weekend hebben we onze twee auto’s verkocht en ingeruild voor een elektrische auto. We lieten zonnepanelen aanleggen op het dak en ik ben online gaan zoeken naar een Nederlandse tak van Extinction Rebellion (XR). In september 2019 zijn we gestart met een groepje in Noord-Brabant. Sindsdien organiseer ik burgerlijk ongehoorzame acties en geef ik actietrainingen. Dan bereid ik mensen voor om vreedzaam actie te voeren.

“Een van de tien principes van XR is vreedzaamheid, en dat onderschrijf ik volledig. We leven in een gewelddadig systeem en het is ongehoord dat grote bedrijven en overheden burgers niet beschermen tegen de gevolgen van de ecologische crisis: gezondheidsproblemen, oorlog en geweld vanwege water en voedsel, en ook het uitroeien van soorten – wat ik een beter woord vind dan uitsterven: dat impliceert namelijk geen doelgerichtheid, uitroeien wel. “Hoe te blijven hopen? Op zich is hoop geen strategie, maar een illusie. Het werk van ecofilosoof Joanna Macy bracht me op een nieuw spoor. Ze raakte me met het concept ‘actieve hoop’: we moeten de chaos onder ogen zien en tegelijkertijd in actie komen, of het nu resultaat oplevert of niet. Met de acties van XR drukken we urgentie uit. We zijn bereid de wet te overtreden, en dat we ons willen laten arresteren, is veelzeggend. Mensen bij ons nemen risico’s, weten niet of deelname wel goed valt op het werk en krijgen misschien gedoe met hun familie. “Het is niet makkelijk om in deze wereld te blijven functioneren en tegelijkertijd te zoeken naar een zo duurzaam mogelijke levensstijl. Het voelt niet altijd prettig om je de hele dag dingen af te vragen over het systeem. Waarom moet bijvoorbeeld die komkommer in plastic verpakt worden? Ik kan niet elke dag naar een natuurvoedingswinkel of de markt. Wie dezelfde onrust en urgentie voelt, moet zich een keer aansluiten bij een actie van XR in Den Haag. Waar wacht jij nog op?”

Petra Verdonk (Amsterdam, 1965) is in 2007 gepromoveerd aan de Radboud Universiteit en nu als hoofddocent psychologie verbonden aan het Amsterdam UMC, locatie VUmc (afdeling Ethiek, Recht en Humaniora).

KLAAS LANDSMAN

‘Ik geloof in ontdekkingen die een ommekeer kunnen veroorzaken’

“Ik was al langer bezig met het lot van de aarde, toen twee ontwikkelingen elkaar kruisten. Eerst kwam mijn jongste zoon in kringen van Extinction Rebellion (XR) terecht. Hij vroeg me wat ik van de problematiek vond. In diezelfde week informeerde iemand van XR of ik wilde spreken rond de demonstratie van 27 mei. Elvis, zijn schuilnaam, benaderde me omdat ik de Spinozapremie had gewonnen. In eerste instantie twijfelde ik, want ik ben geen klimaatwetenschapper. Ik werk ook liever met de pen dan dat ik op een platform spreek. Elvis haalde me over met een filmpje van de vorige blokkade op de A12, waarbij de begrafenis mars uit de Zevende Symfonie van Beethoven werd gespeeld door een mooi orkest. Het was vreedzaam, rustig en maakte diepe indruk.

“Toen kon ik niet meer achterblijven. Tijdens de demonstratie van 27 mei hield ik daarom een toespraak. Thea Hilhorst sprak vóór mij. Ook zij heeft de Spinozapremie gewonnen en het was haar idee om in toga te spreken. Het is het uniform van de hoogleraar en moet gezag uitstralen, maar het is ook een vorm van effect-bejag en had de uitwerking van een clownspak. Kinderen kwamen

MARJAN SMEULDERS

‘Ik roep iedereen op om in actie te komen’

“Ik gaf les aan masterstudenten microbiologie toen het ging over de koolstofcyclus. Die dag was net het rapport van het IPPC [Intergovernmental Panel on Climate Change, red.] uitgekomen. Daarin werd duidelijk dat we op termijn alle koraalriffen verliezen.

op me af om foto's te maken omdat ze het grappig vonden. Naast de serieuze boodschap ontstond hierdoor een luchtige sfeer onder de demonstranten. Niet bij de politie, die riep constant dat onze actie illegaal was. We zouden ons moeten verplaatsen naar het Malieveld, maar bij XR draait het juist om acties die niet volgens de reguliere weg verlopen. Tijdens het spreken werden we met waterkanonnen bestookt en dat heb ik ter plekke kunnen gebruiken in de speech.

Later heb ik voor *Trouw* en *de Volkskrant* twee opiniestukken geschreven, waarin ik de acties rechtvaardig. "Hoop? Iedere week is er positief nieuws dat hand in hand gaat met iets negatiefs. Zo kondigt Shell aan dat ze hun productie gaan verhogen en lees je dezelfde week dat de plasticsoep drastisch is verkleind. Ik geloof in technologie en ontdekkingen die een ommekeer kunnen veroorzaken. De energietransitie gaat veel te langzaam, dus of die moet sneller of het moet van een

onverwachte ontdekking komen. Ik vraag iedereen zich te verdiepen in het klimaatprobleem, maar ook in het stikstofprobleem. Laat je niet misleiden door politici, kijk zelf naar het bewijsmateriaal. Rapporten zoals van het IPCC zijn betrouwbaar en eenvoudig leesbaar. Lees die en kies daarna pas een kant. Je mag het probleem zelfs ontkennen, maar doe het wel op goede gronden. Samen met het Green Office wil ik op de universiteit een voorleesmarathon van het IPCC-rapport organiseren in oktober of november. Mijn hoop is dat mensen een kwartier willen voorlezen. Wie naar anderen luistert, gaat ook anders tegen het probleem aankijken, verwacht ik. Er komt een website waarop je je kunt aanmelden. Hopelijk geven veel studenten en medewerkers zich op."

Klaas Landsman (Nijmegen, 1963) is hoogleraar Mathematische fysica aan de Radboud Universiteit. In 2022 ontving hij de Spinozapremie, de belangrijkste Nederlandse wetenschappelijke onderscheiding. Hij is actief binnen Scientist Rebellion.

Ik schrok me kapot! Ik merkte dat ik mijn studenten wel vertelde over het gruwelijke proces van klimaatverwarming, maar besepte tegelijkertijd dat wat we eraan deden, helemaal niet afdoende was. "Natuurlijk voel ik me vaak wanhopig door de pessimistische vooruitzichten. In mijn privéleven heb ik daarom alles gedaan om een steentje bij te dragen: niet meer vliegen, het huis verduurzamen, weinig autorijden in een elektrische auto. We hebben een warmtepomp aangeschaft en ik ben veganist geworden. Ik kweek veel eten zelf. Het gaf me allemaal even een goed gevoel, maar uiteindelijk besepte ik dat we met deze persoonlijke aanpassingen de wereld niet gaan redden. De energietransitie gaat snel, maar niet snel genoeg om binnen de max van 1,5 graad Celsius opwarming te blijven. De grote verandering moet van instellingen komen. Van de overheid, grote bedrijven en de financiële wereld.

"Hoop put ik uit de snel dalende kosten van wind- en zonne-energie, en uit de klimaatbeweging. Ook Scientist Rebellion is flink gegroeid. Het gebeurt niet vaak dat wetenschappers actievoeren, daar moeten we flink wanhopig voor zijn. Om de urgentie te laten zien, staan we bij die protesten met onze witte labjassen aan, als symbool van de wetenschap. Behalve actievoeren, schrijven we samen met Scientists for Future veel brieven en voeren we gesprekken met bijvoorbeeld ons pensioenfonds ABP over de afbouw van hun fossiele investeringen. Onze universiteiten zouden het voortouw moeten nemen in de transitie die nodig is, samenwerken met bedrijven die investeren in de fossiele industrie past daar niet bij. ABP heeft die stap al gezet. Verder proberen we de universiteit duurzaam te laten bankieren en verzekeren. Dat is lastiger. We laten natuurlijk ook onze studenten zien dat we de klimaatcrisis en

daarmee hun eigen toekomst zeer serieus nemen. Scientist Rebellion wil met het project 'Elephant in the lecture hall' klimaatonderwijs invoeren voor alle studenten op alle universiteiten. Of je nu biologie, psychologie of Engels studeert: wat betekent de crisis voor ons als mensheid, maar ook: wat moeten we eraan doen? Elke faculteit kan dat voor zichzelf invullen. "Ik roep iedereen op om in actie te komen tegen de fossiele subsidies. Mensen die geïnteresseerd zijn maar nog twijfelen, kunnen zich aanmelden voor onze training, waarin je alles leert over burgerlijke ongehoorzaamheid en vreedzaam protest voeren."

Marjan Smeulders (Den Bosch, 1972) is microbioloog aan de Radboud Universiteit en actief binnen het aan XR gelieerde Scientist Rebellion.

Ecopolitiek: terugkeer naar de aarde

Uiteindelijk keren we allemaal terug naar de aarde. Maar kunnen we dat ook doen tijdens ons leven? In mijn recente boek *Ecopolitics: Redefining the Polis* (SUNY, 2023)

beargumenteer ik dat we van een menselijke politiek naar een 'ecopolitiek' moeten overgaan. Dit is een politiek van de aarde (of planeet), waarbij we onszelf als een klein deel van veel grotere politieke structuren begrijpen. Hoe maken we zo'n grote sprong naar een politiek van ons gemeenschappelijke (t)huis? Misschien is de stap helemaal niet zo groot als we denken. We weten allemaal dat we niet kunnen leven zonder een gezonde planeet en we weten ook dat een consumptiemaatschappij niet tot een gelukkig leven leidt. Wat we nodig hebben, is een collectieve wil waarin we individueel en gezamenlijk een positieve bijdrage leveren aan het grotere geheel. Het huidige politieke systeem biedt weinig hoop, omdat langetermijndenken wordt afgestraft. De overheid richt zich op meetbare resultaten, terwijl fundamentele veranderingen uitblijven. We exploiteren landen die gekenmerkt worden door armoede en weinig politieke macht hebben – soms het 'mondiale zuiden' genoemd. We produceren, zeker in de directe toekomst, ontzettend veel CO₂ en afval, waarvan een deel weer wordt geëxporteerd. Maatregelen worden langzaam en voorzichtig geformuleerd, terwijl de klimaatverandering in een stroomversnelling is geraakt.

Als we het tij willen keren, zal ons consumptieniveau drastisch omlaag moeten, moet er duurzaam vervoer worden ontwikkeld en zullen we minder (of niet) moeten vliegen. Dit is uiteraard mogelijk, maar gebeurt niet

zolang we niet collectief veranderen wie we nu zijn. In de encycliek *Laudato Si'* roept paus Franciscus niet alleen katholieken, maar iedereen van goede wil op om een ecologische bekering of omkering (in het Latijn: *conversio*) te ondergaan. Dit is een ware revolutie waarin we onze consumptiemaatschappij, gedreven door kapitalistische hebzucht, omruilen voor een simpeler minder-is-meer-samenleving. De paus roept ons op om gehoor te geven aan de noodkreet van zowel de aarde als de armen. Door te zorgen voor de aarde, geven we ook gehoor aan de roep van de armen – die vaak als eersten slachtoffer van de klimaatcrisis zijn, en wier leefomgeving is verwoest en vervuild. De ecologische bekering, of omkering, is voor de paus een zorg voor de schepping en dus een terugkeer naar God. Net als paus Franciscus denk ik dat het mogelijk is om zo'n omslag te maken, maar in plaats van een terugkeer naar God stel ik een ander soort revolutie voor, die diep in ons menselijke en dierlijke bestaan verankerd ligt. Hiermee doel ik ten eerste op inheemse culturen die lange tijd in een vorm van 'ecopolitieke' structuren hebben geleefd: gedecentraliseerde politieke systemen waarin de mens slechts een klein deel is, soms met een overkoepelende organisatie, maar zonder overkoepelend gezag. We hoeven niet terug te keren naar deze systemen. We kunnen er zeker van leren en wat vooral

'WE MOETEN DE SAMENLEVING ZIEN ALS **VERBONDENHEID** VAN ALLES'

belangrijk is, is dat deze culturen hebben bewezen dat we wel degelijk op een andere manier kunnen leven. Ten tweede heeft ons menselijk zijn veel overeenkomsten met andere diersoorten. De geograaf, geoloog en theoreticus Pjotr Kropotkin vond dit soort vergelijkingen in wat hij wederzijdse hulp (mutual aid) noemt. In zijn interpretatie van Darwin benadrukt Kropotkin dat alle dieren, inclusief het menselijke dier, naast egoïstische overlevingstechnieken ook samenwerkings-

technieken hebben. Deze laatste komen vooral naar voren in moeilijke omstandigheden. Het natuurlijke en sociale milieu bepalen hierbij hoe en of we samenwerken. Net als alle andere dieren kunnen wij mensen egoïstisch zijn, samenwerken of niets doen. We kunnen in een gemeenschap elkaar dwarszitten, elkaar helpen of de andere kant op kijken.

Mijn idee van ecopolitiek suggereert dat we tot samenwerking kunnen overgaan als we de samenleving op een andere manier zien: als een verbondenheid van alles. Zoals gezegd kunnen inheemse culturen als inspiratie dienen. De cultuur van de Tlingit, in het zuidoosten van Alaska, beschouwt op fundamenteel niveau al het leven als essentieel hetzelfde. De belangen van zalmen zijn bijvoorbeeld niet essentieel anders dan de onze. Dat betekent voor de Tlingit dat zalmen wel geconsumeerd mogen worden, maar als we ze niet met respect behandelen, dan heeft dat gevolgen. Rituelen rond bijvoorbeeld voedsel, zoals een dier in de ogen kijken en bedanken, hebben ecologische gevolgen. Zoals we ook met onze westerse wetenschap kunnen vaststellen, hebben overbevissing en het niet respecteren van de levenscyclus van zalmen enorme negatieve gevolgen voor veel ecosystemen. Menselijke en niet-menselijke dieren, van walvissen tot beren, en de bossen waar zalmenkarkassen uiteindelijk belanden, worden gevoed door zalmen. Zulke kennis ligt besloten in de wijsheid van de Tlingit en veel andere inheemse culturen.

Zoals velen vóór mij geschreven hebben, zoals John Baird Callicott en Lynn Townsend White Jr., heeft levensbeschouwing invloed op ons handelen. Ecopolitiek neemt onze relatie tot zowel menselijk als niet-menselijk leven in beschouwing. Dat is geen ommekeer die de huidige politiek kan bewerkstelligen, die moet vanuit onszelf komen. Zoals ik in het begin schreef: misschien is dit eenvoudiger dan we denken. Begin met een wandeling, help anderen, kijk je voedsel in de ogen en praat erover met anderen of deel je verhalen op een andere manier. Als we het lijden van zowel de menselijke als niet-menselijke slachtoffers van onze eigen acties kunnen zien, dan worden we deel van de ecopolitiek. ■

GERARD KUPERUS

Gerard Kuperus (Rauwerd, 1973). 1993 – 1999: Studie Filosofie, Universiteit van Amsterdam | 2000 – 2005: promotie DePaul University Chicago | September 2023: als milieufilosoof en onderzoeker integrale ecologie in de Nederlandse context verbonden aan het Laudato Si' Instituut van de Radboud Universiteit, geopend op 1 december dit jaar | Laudato Si' is een samenwerkingsverband met Stichting Socires in Den Haag, voor onderzoek op het snijvlak van duurzaamheid en rechtvaardigheid.

Radboud community

Na je afstuderen blijven we graag met je **in contact**. Ben je geïnspireerd geraakt door dit magazine? Je kunt op verschillende manieren in actie komen. We bieden **nascholing**, je kunt bij ons **netwerken**, de wetenschap volgen of **aan de wetenschap bijdragen** door te doneren. Je leest er meer over in dit katern.

Op de hoogte blijven? Update je gegevens via: **www.ru.nl/alumni**

Op de hoogte blijven van het actuele aanbod aan trainingen, cursussen en (maatwerk)opleidingen? Ga naar onze website.

SEMINAR

Samen op weg naar een duurzame samenleving

Ben je geïnspireerd door de verhalen in dit magazine? En gemotiveerd om te werken aan een transformatie van jouw organisatie of bedrijf? Dan mag je dit seminar niet missen!

Laat je inspireren door een boeiende lezing van Ingrid Visseren, een autoriteit op het gebied van *Transformative change*. En ga in gesprek met diverse inspirerende personen die je hebt leren kennen in dit *Radboud Magazine*. Maar dat is niet alles.

Verken samen met wetenschappers en collega's uit het werkveld de mogelijkheid van het oprichten van een fellowship. Een gezamenlijke zoektocht met als ambitie om voorop te lopen in de evolutie naar een samenleving waarin we niet langer losstaan van de natuur, maar er integraal onderdeel van worden.

Wat betekent het Symbioceen-concept voor de strategie van jouw organisatie? Welke nieuwe vormen van samenleven en -werken komen op? En belangrijker nog, hoe kunnen we deze ideeën in praktijk brengen? Dit fellowship wordt gevoed met waardevolle kennis uit wetenschappelijk onderzoek van de Radboud Universiteit. Zo wordt het een mooie samenwerking tussen mensen, organisaties, technologie en natuurlijke ecosystemen.

Reserveer nu je plek voor het seminar op 6 maart 2024 en draag bij aan de transformatie die de wereld nodig heeft!

In the spotlight

CURSUS

Juridische aspecten van klimaatrisico's en klimaatverandering voor verzekeraars

Verzekeraars moeten veel nationaal en Europees toezichtrecht naleven. Klimaatwet- en regelgeving komt daar nog bij. Wat is de impact daarvan op het bestaande systeem voor compliance, risicomanagement, bedrijfsvoering en productontwikkelingsprocessen? In deze cursus gaan de docenten daarop uitgebreid in.

Na afloop ben je op de hoogte van de huidige en komende verplichtingen voor verzekeraars op het terrein van klimaatwet- en regelgeving en de implicaties daarvan voor de praktijk. Je hebt een goed inzicht in de gehanteerde begrippen, benchmarks en toezichtrechtelijke aspecten.

Start: 24 maart 2024 | Aangeboden door: CPO

Meer informatie: www.cpo.nl/klimaat

WEBINAR

Klimaatverandering en strafrecht

Het tegengaan van de opwarming van de aarde is een van de grootste uitdagingen van onze tijd. Het recht speelt daarbij een belangrijke rol. Voorbeelden zijn de Urgendaprocedure en de zaak tussen Milieudefensie en Shell. Het strafrecht is tot dusver onderbelicht, terwijl het in bepaalde gevallen een nuttig middel kan zijn in de strijd tegen klimaatverandering. In dit webinar gaat de docent in op de mogelijkheden in Nederland. Na afloop weet je welke juridische obstakels en praktische mogelijkheden er zijn om het strafrecht in te zetten als juridisch antwoord op klimaatverandering.

Nu te bekijken via de website van CPO

Meer informatie: www.cpo.nl/klimaat

OPLEIDING

AMID Young Professional

De opleiding AMID Young Professional richt zich op de leiders van de toekomst: de *change agents* die in de voorhoede zullen staan bij het aanpakken van complexe, wereldwijde, sociaaleconomische en ecologische risico's en kansen, en bij het streven naar duurzame ontwikkeling. Het programma biedt je (academische) reflectie op de complexiteit van de wereld. Bovendien kom je via het programma in contact met andere *change agents*. Zo word je geïnspireerd om jouw succes in te zetten als katalysator van systeemverandering, door (samen) leiderschapsrollen op je te nemen in beleidsvorming en bestuur. Deze internationale opleiding, die in 2022 werd beloond met de Radboud Internationaliseringsprijs, is volledig Engelstalig.

Start: 1 februari 2024 | Aangeboden door:

Radboud Centrum Sociale Wetenschappen

Meer informatie: www.rcsw.nl/beroepsopleidingen/amid

OPLEIDING

AMID Masterclasses International Development

Wat zijn de belangrijkste debatten in internationale ontwikkeling? Wat maakt organisaties impactvol? Hoe kunnen we werken aan meer gelijkwaardige partnerschappen? In een reeks van negen bijeenkomsten leer je alles over deze en andere belangrijke kwesties in internationale ontwikkeling. AMID Masterclasses biedt de nieuwste academische kennis en inzichten die relevant zijn voor ontwikkelingsprofessionals. Je wordt gestimuleerd om deze toe te passen in je eigen dagelijkse praktijk, terwijl je ervaringen deelt met professionals met verschillende achtergronden. De focus in elke masterclass ligt op interactie en diepgaande discussie met een academische expert en mededeelnemers.

Start: 29 februari 2024 | Aangeboden door:

Radboud Centrum Sociale Wetenschappen

Meer informatie:

www.rcsw.nl/amidmasterclasses

OPLEIDING**Organiseren in Communities**

Wil jij weten hoe je het draagvlak voor duurzaamheid in jouw organisatie kunt vergroten? Denk dan eens aan communities als aanjager van de verduurzaming van je organisatie. Maar wat is een community eigenlijk? En hoe bouw je deze op? In de opleiding Organiseren in Communities leer je hoe jij een community effectief kunt opbouwen en benutten. Dit geldt zowel binnen jouw organisatie, als voor communities die buiten de grenzen van de organisatie worden gevormd. In de opleiding worden het bedrijfskundig en het psychologisch perspectief op unieke wijze met elkaar verbonden.

Start: 4 maart 2024 | Aangeboden door:

Radboud Management Academy

Meer informatie: www.ru.nl/rma/oic

CURSUS**Duurzaam Digitaal Erfgoed**

In ons dagelijkse leven is de digitale infrastructuur niet meer weg te denken. Die ontwikkeling biedt volop kansen voor onderwijs en onderzoek en voor tal van andere toepassingen. Deze vierdaagse cursus, waarin de Radboud Universiteit samenwerkt met de Universiteit Maastricht, verkent de manieren waarop erfgoedprofessionals adequaat kunnen inspelen op de digitale revolutie.

Start: nog niet bekend | Aangeboden door:

Radboud Academy

Meer informatie: www.ru.nl/ra/dde

CURSUS**Young Leadership for Sustainability**

Werkt jouw organisatie aan een duurzame bedrijfsvoering en duurzame impact op de

maatschappij, en wil jij je rol hierin vergroten? Tijdens deze vijfdelige cursus leer je hoe je anderen motiveert tot duurzame verandering en innovatie, hoe je daarover een goed gesprek voert, hoe je de leidende community versterkt en wat hierin jouw drijfveren zijn. Bovendien volg je een excursie naar een organisatie die laat zien hoe het duurzaam anders kan.

Start: april 2024 | Aangeboden door:

Radboud Academy

Meer informatie: www.ru.nl/ra/yls

Hoe blijf jij je ontwikkelen?

Spreek deze thematiek je aan of heb je te maken met andere maatschappelijke uitdagingen? Neem dan contact op met Radboud Academy. We creëren graag een passend opleidingstraject.

Young Leadership for Sustainability

'Duurzaamheid kan een gemeente niet alleen'

Als Programmamanager Regionale Energiestrategie Noord- en Midden-Limburg staat Lieke Potten voor de uitdaging om duurzaamheid te bevorderen. "Daar is bovenregionale samenwerking voor nodig. Maar hoe pak je dat op?" Met die vraag klopte ze aan bij Young Leadership for Sustainability van Radboud Academy.

De vijfdelige cursus van Radboud Academy bracht de alumna bestuurskunde Lieke Potten terug naar de campus. Verrijkend, zo blikt ze terug, vooral dankzij de inzichten die ze opdeed bij haar mede-cursisten. "Mijn achtergrond bij de overheid werd aangevuld met allerlei andere ervaringen: uit de zorgsector, de veiligheidsregio, de adviesbureaus, en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit." Ze noemt het bemoedigend om te vernemen hoe ver anderen zijn met duurzaamheidsplannen. "Iemand uit onze cursusgroep die werkt bij een grote zorgverzekeraar vertelde dat ze in

haar branche nog veel moesten doen aan bewustwording. Bij ons is die awareness voor duurzaamheid er gelukkig al. Het gaat nu vooral om de uitvoering en het meenemen van onze partners in deze stap."

Verandering via dialoog

Uit de cursus heeft Lieke veel inzichten mee naar huis genomen. Bijvoorbeeld over de wijze waarop je in gesprek kunt gaan met anderen en hoe essentieel je boodschap kan zijn om de juiste stap te zetten en welke tools daarbij kunnen helpen. De combinatie van het theoretische kader en het

gesprek met mede cursisten leerde haar het belang van een goed verhaal richting de diverse partners, en de kracht van maatwerk. "Een goed verhaal draagt er op termijn toe bij dat duurzaamheid de norm kan worden." Docenten hielpen haar aan de eyeopener dat duurzaamheid vooral een kwestie is van verbindingen aangaan. Je kunt niet al je stappen zetten door in je eigen domein te blijven. "Je moet proberen je in te leven in de belangen van andere domeinen, zoals de economie, zodat je duurzaamheid ook leert begrijpen als een economische prikkel." Zoek ook andere speelvelden, zegt ze: alleen zo kom je met duurzaamheid verder. "Dat betekent vooral dat je goed naar anderen moet luisteren."

MASTERCLASS

**Young Leaders for
Sustainable Democracy**

Welke democratische innovaties zijn nodig om de burger te betrekken bij de grote maatschappelijke uitdagingen van deze tijd? Hoe kunnen we op een inclusieve manier mensen laten meedenken én meebeslissen? Welk burgerschapsideaal willen we onze scholieren en studenten meegeven? Hoe blijf je integer als bestuurlijk professional? Tijdens de zesdaagse masterclass Young Leaders for Sustainable Democracy leren jonge leiders in het openbaar bestuur hoe zij een weerbare democratie in hun eigen werkpraktijk kunnen ontwikkelen en versterken.

*Start: 25 januari 2024 | Aangeboden door:
Radboud Academy*

Meer informatie: www.ru.nl/ra/ylsd

Duurzaamheid in actie

Het aangename van het programma noemt Lieke Potten de directe toepassing van de opgedane kennis in haar werk. Ze zit namelijk midden in een transitie om duurzaamheid te organiseren in regionaal verband. Het idee van zo'n energieregio is om met kennisdeling en samenwerking de transitie te versnellen.

Als Programmamanager van de Regionale Energiestrategie heeft Potten hierin een belangrijke rol. "Als we deze stap willen zetten, is het van groot belang om samen te werken met allerlei andere partijen in de regio, want daar zit de expertise die wij als overheden niet hebben. Bovendien is het aantal handjes in de gemeente beperkt. De regionale organisatie is er ook om de gemeentes te ontzorgen."

'Het schiet maar niet op', dacht Potten regelmatig over de duurzaamheidsplannen. Haar optimisme is inmiddels gesterkt, dankzij het nieuwe regionale netwerk in het verschiep en haar nieuw opgedane kennis. "Duurzaamheid kan een worsteling zijn, maar je weet nu dat je elkaar verder kunt helpen."

**BEKIJK DE DUURZAAMHEIDSPROGRAMMA'S
BIJ RADBOUD REFLECTS:**

**LEZING EN GESPREK MET FILOSOOF
IGNAAS DEVISCH**

De gezondheidsobsessie

**Maandag 22 januari 2024 | 20.00–21.30
uur | LUX, Nijmegen**

Gezondheid is belangrijk, maar het kan ook een obsessie worden. Op Instagram stikt het van de afgetrainde fitboys en fitgirls, die je precies vertellen welke amandelmelk, welk chiazaad en welke peulvruchten je in je smoothie moet gooien. We hebben smartwatches die onze bloedwaardes monitoren en apps die onze stappen tellen tijdens de wandeling. En als het 's avonds tijd is voor een snack, knabbelen we treurig op een bakje ongezouten groentechips of geroosterd zeewier. Waar komt die obsessie met gezondheid vandaan?

Volgens medisch filosoof Ignaas Devisch hebben we de steeds meer de neiging om ons leven te reduceren tot gezondheid. Maar welk idee van gezondheid gaat hier eigenlijk achter schuil? Wanneer verandert preventie in obsessie en wordt de focus op gezondheid zélf ongezond? Kom luisteren naar filosoof Ignaas Devisch, en ontdek hoe gezondheid ons leven beheerst.

LEZING EN GESPREK MET FILOSOOFEN

ARJEN KLEINHERENBRINK EN RENÉ TEN BOS

Iedereen parasiet: de samenleving volgens Michel Serres

**Donderdag 25 januari 2024 | 20.00–21.30
uur | Collegezaalcomplex, Radboud
Universiteit | Radboud Reflects**

Wij zijn allemaal parasieten! Bloedzuigers op de huid van de aarde. Een eencellig wezen, een spitsmuis en vooral wij mensen.

Alles en iedereen neemt, en geeft er weinig of niets voor terug. Dat is de wereld die de Franse filosoof Michel Serres (1930–2019) beschreef in zijn boek *De parasiet*. Nu, midden in een klimaatcrisis, is het actueler dan ooit. Zijn wij echt allemaal parasieten? En is dat wel zo erg? Kom luisteren naar filosofen René ten Bos en Arjen Kleinherenbrink en leer hoe bijzonder en actueel deze klas-sieker is. En denk ook na over de vraag of er in een parasitaire samenleving plaats is voor dankbaarheid en zelfopoffering.

**LEZING EN GESPREK MET SOFTWARE SCIENCE-
WETENSCHAPPER BERNARD VAN GASTEL**

**Digitale voetafdruk: hoe
vervuilend zijn je favoriete
kattenfilmpjes?**

**Donderdag 1 of 8 februari 2024 | 20.00–
21.30 uur | Radboud Reflects en Faculteit
der Natuurwetenschappen, Wiskunde en
Informatica**

Wist je dat een uur je favoriete film of TikTok-video's streamen vergelijkbaar is met het poppen van vier zakken popcorn in de magnetron? En dat een (zoek)opdracht voor ChatGPT ongeveer vijftien keer zoveel stroom kost als een zoekopdracht in Google? We zijn ons steeds meer bewust van de impact van vliegreizen en vleesconsumptie, maar op het gebied van datagebruik lijken we een blinde vlek te hebben. Aan duurzame oplossingen voor dataopslag wordt hard gewerkt. Kom luisteren naar software science-wetenschapper Bernard van Gastel en denk verder over de nieuwste technologie voor data-opslag en hoe we onze digitale ecologische voetafdruk kunnen verkleinen.

Met een donatie aan Radboud100 steunt u projecten die bijdragen aan een duurzamer en rechtvaardiger wereld. Een bloemlezing van drie projecten, over steun aan vluchtelingstudenten, luisterschalen voor de stad Nijmegen en een nieuw bos.

Radboud 100 Eén donatie, veel mooie doelen

Vluchtelingstudenten krijgen nieuwe mogelijkheden

Het oprichtingsideaal uit 1923 van de Radboud Universiteit om bij te dragen aan gelijke opleidingskansen, is nog spring-levend. Zo zet het Radboud Fonds via het programma *Radboud Welcomes Newcomers* de deur open voor gevluchte studenten naar een studie in Nijmegen. Hoewel vluchtelingen alles in hun land achter hebben moeten laten en onzekere tijden doormaken, kunnen sommigen dankzij donaties aan het Radboud Fonds hun leven oppakken. Lia Kleuskens, coördinator Vluchtelingenbeleid, Diversiteit en Inclusie op de Radboud Universiteit, beseft als geen ander hoe belangrijk een studie kan zijn voor vluchtelingen. "Ik hoor vaak dat de universiteit deze mensen hoop biedt, en soms zelfs het enige lichtpuntje is dat ze nog hebben in hun leven."

Voor deze vluchtelingen is een studie de sleutel naar een bijdrage op eigen niveau aan de Nederlandse samenleving. "Ze kunnen dan meedoen. Ik vind het een plicht van de universiteit om zo de integratie van hoogopgeleide vluchtelingen te ondersteunen. Ook al hebben studenten met een vluchtelingachtergrond veel

achtergelaten, hun kennis nemen ze mee. Als wij ervoor zorgen dat die kennis de ruimte krijgt, gaat er een wereld aan mogelijkheden open. Onze academische gemeenschap zal verrijkt worden met de nieuwe perspectieven die deze groep studenten met zich meebrengt."

Een van de geholpen vluchtelingstudenten is de Turkse Emine Bala. Ze werkte als docent Engels en manager van een universiteit in Erbil in Irak. Eerst volgde ze een taalcursus om zo snel mogelijk Nederlands te leren, waarna ze met financiële ondersteuning van het Radboud Fonds dit jaar van start is gegaan met de masteropleiding Nederlands als tweede taal. "De taal is goed te doen", zegt ze in behoorlijk goed Nederlands. "Ik ben gewend om talen te leren", zo wijst ze op haar taalvaardigheid in het Duits, Russisch en het Turks. Nu ze studeert, droomt ze ervan andere vluchtelingen Nederlands te leren. "Ik heb zoveel gekregen van dit land, ik wil nu iets terugdoen."

Emine Bala

Twee luisterschalen als cadeau aan de stad

De jarige Radboud Universiteit nam bij het jaarfeest op 17 oktober niet alleen cadeaus in ontvangst, maar deelde ook uit. Ter verrijking van de stad wordt de gemeente Nijmegen in de gelegenheid gesteld twee 'luisterschalen' te installeren op de kade van de Spiegelwaal. Dit ter bekrachtiging van de verbondenheid tussen universiteit en regio, ook in de volgende eeuw. De voorziene plaats voor de luisterschalen is de Lentse zijde van de kade aan de Spiegelwaal, recht tegenover het hart van de stad. De twee schalen vormen door grootte en kleur een duidelijke en blijvende markering, een manifest om uitdrukking te geven aan de kernwaarden van de universiteit: verbondenheid, nieuwsgierigheid en reflectie. De verbondenheid komt tot uitdrukking in de onderlinge afstand tussen de schalen, 50 meter, waarbij een stem bij de ene schaal doorklinkt tot aan de andere schaal.

Een bos dat meegroeit met alumni

Dat ook duurzaamheid een van de kernwaardes is van de universiteit, krijgt vorm met het deze winter aan te planten 'Radboudbos'. De 1923 nieuwe bomen krijgen een plek aan de Parkzoom, een straat tussen de campus en natuurgebied Heumensoord. De organisator namens de universiteit is Mo Tiel, verbonden aan het programma Duurzaamheid van de Radboud Universiteit. "De bomen worden klein geplant, vanuit het idee dat ze kunnen meegroeien met de alumni." In het voorjaar zal het Radboudbos in aanwezigheid van de donateurs feestelijk worden geopend. De universiteit heeft dit jaar, naast de aankondiging van dit nieuwe bos,

al meer projecten met bomen gerealiseerd. Zo kregen in december de bomen van het pop-upbos (zie pagina 12) een plaats op de Biesterhof, een regeneratieve boerderij in de Ooijpolder bij Nijmegen. De nieuw aangeplante bomen zijn onderdeel van Life Terra, Let's plant together, een programma met de ambitie om in Europa een half miljard extra bomen te planten. Life Terra is hiermee een van de grootste klimaat-initiatieven in Europa.

Daniël Wigboldus, voorzitter van het college van bestuur: "Ondanks de afstand kun je elkaar toch horen. Dit symboliseert de overbrugging in bredere zin: geef een oor aan mensen ook als ze verder van je afstaan." De nieuwsgierigheid komt tot uitdrukking in de panelen met QR-codes, met gevarieerde informatie over de omgeving. Bij de ene schaal staat de buitenwereld centraal, met informatie over de bijzondere Spiegelwaal – 'ruimte voor de rivier' –, de Oversteek, de historische binnenstad en meer. De panelen met QR-codes bij de tweede schaal prikkelen de reflectie, met onder meer filosofische overpeinzingen bij de omgeving. "We willen het onzichtbare zichtbaar maken", zegt Wigboldus, die benadrukt dat de schalen niet toevallig luisterschalen heten. "De informatie is geen eenrichtingsverkeer. Wij luisteren ook. De bezoekers kunnen daarom vragen achter-

laten." De informatie wordt regelmatig ververs, zodat bijvoorbeeld schoolklassen bij de schalen steeds nieuwe kennis kunnen opsteken. De honderdjarige universiteit wil met het cadeau de boodschap geven dat ze voor iedereen van betekenis wil zijn, vandaar de zo zichtbare locatie waar veel mensen langskomen. "Dit is een mooie gelegenheid om onze kennis te delen, niet alleen met onze studentendoelgroep, maar met iedereen", zegt Wigboldus. De verbindende waarde komt ook tot uitdrukking in zijn oproep voor medefinanciering. "We bieden al onze alumni en relaties de gelegenheid om bij te dragen aan de luisterschalen en zo de betrokkenheid te vergroten. De optelsom van alle giften is onze boodschap dat de universiteit en iedereen die met ons is verbonden samen van betekenis willen zijn voor stad en omgeving."

Bijdragen?

Lees meer over Radboud100 en hoe u kunt bijdragen in de bijgevoegde brochure of scan de QR-code.

Heeft u vragen? Neem dan contact op via fondsenwerving@ru.nl

Terugblik op de eeuwfeesten

Het 100-jarig bestaan werd dit jaar gevierd met twee verjaardagsweken. Als eerste een bomvolle feestweek in mei, als tweede de diesweek in oktober, vol plechtigheden.

De meiweek omvatte Radboud Kids, Radboud Sounds en de lancering van 100 Radboud-gebaren, cadeautjes van studenten en medewerkers van de universiteit aan de Nijmeegse bevolking. Hoofdmoot was het Radboud Festival op 11 mei, een metamorfose van de campus tot bruisend festivalterrein (foto boven). Dit jaar werd bovendien het 100-jarig bestaan gevierd van de drie faculteiten bij de oprichting, letteren, theologie en rechtsgeleerdheid. Ook vierde de Faculteit der Managementwetenschappen haar 35-jarig bestaan.

Diesviering

De echte verjaardag van de universiteit, op 17 oktober, was een dag vol plechtigheden. In de ochtend werd de eucharistieviering in de Molenstraatkerk voorgegaan door bisschop Gerard de Korte. In de middag maakte koning Willem-Alexander zijn opwachting in concertgebouw De Vereeniging bij de diesviering, met onder meer de uitreiking van zes eredoctoraten, een voordracht van de campusdichter en de benoeming van José Sanders tot nieuwe rector magnificus. Zij is de zestigste rector in de geschiedenis en de eerste vrouw (links op de foto onder).

In haar aanvaardingsrede memoreerde Sanders haar entree bij de studie Nederlands, als eerstegeneratiestudent afkomstig uit Twente: "Wat heb je nodig om aan de Radboud Universiteit te komen studeren? Toen ik veertig jaar geleden (...) begon, had ik niets anders bij me dan mezelf, en een rugzak vol nieuwsgierigheid en onzekerheid. En het was genoeg. Dat is hier genoeg; en het blijft genoeg. Gender, geaardheid, herkomst? Geen kruiwagens

of chique manieren? Het maakt niet uit. Breng jezelf mee, hoe je bent: het mag er allemaal zijn, maar het gaat niet de doorslag geven. Wat wel de doorslag geeft: je motivatie, je talenten en je open vragen, daar hebben we meer aan. Je wéét immers nog niet wat je gaat ontdekken."

Tijdens de dies overhandigde de Nijmeegse burgemeester Hubert Bruls twee cadeaus aan de universiteit. Als eerste een anderhalf jaar durend bruikleen van de Latijnse School, een karakteristiek gebouw op het St. Stevenskerkhof. Als tweede een waardevolle collectie historische boeken, tot op heden in bruikleen. Op haar beurt gaf de

jarige universiteit ook een cadeau aan de stad: twee luisterschalen, een educatief kunstwerk dat wordt opgetrokken langs de Spiegelwaal. In zijn speech stond Bruls stil bij de heugelijke keuze honderd jaar geleden om de universiteit in Nijmegen te vestigen. "Nijmegen zou de stad van vandaag niet zijn, zónder universiteit en studentenleven. In plaats van een willekeurige provinciestad, zijn wij anno 2023 een innovatieve kennisstad, met een bruisend karakter en een relatief jonge bevolking. Niet voor niets is ons motto 'old city, young vibe'."

Voor alle feestelijkheden en het nalezen van de redes, zie www.ru.nl/100

PLEKKEN WEINIG HEIL

Lang leefde, ook bij mij, de opvatting dat het Nijmeegse centrum na oorlogs volgebouwd is met haastbouw, noodzakelijk geworden door het catastrofale bombardement: fantasieloos, goedkoop provinciemodernisme. Daar komt bij dat het vaak winkelpanden betrof, waarvan de opeenvolgende eigenaren (c.q. ketens) de oorspronkelijke architectuur niet bepaald als hun prioriteit zagen. In de 21ste eeuw zien we stilaan groeiende waardering voor de wederopbouw-architectuur. Sinds enkele jaren bekommert zich bijvoorbeeld de Stichting Nijmegen Wederopbouwstad, onder voorzitterschap van Ben van Hees, om dit cultureel erfgoed.

Een van de gebouwen die nog niet onder hun aandacht kwam, is Nieuwstraat 16, dat het Leger des Heils liet bouwen in 1960. Het oude pand van het leger, aan de rand van de Benedenstad, was al jaren in verval en nieuwe huisvesting was hoogstnoodzakelijk. Dat ging financieel niet vanzelf, zo is goed te volgen in de plaatselijke dagbladen. Het totaal begrote bedrag bedroeg 100.000 gulden (nu zo'n 320.000 euro). Een groot deel werd betaald uit het oorlogschadefonds van de

overheid en door het leger zelf, maar er bleef een substantieel gat. Een plaatselijk comité, warm ondersteund door de katholieke burgemeester Hustinx, deed een beroep op de lokale bevolking en het bedrijfsleven. De resterende tienduizenden werden zo bij elkaar gebracht. Architect werd de (uiteraard protestantse) H.J.C. Hols uit Velp. Het gebouw zou de dienstwoning bevatten van de kapitein van het Nijmeegse korps (op de tweede verdieping), een zaal voor zondagdiensten voor 170 mensen en een jeugdhonk. Op 28 december 1960 oordeelde het *Nijmeegs Dagblad*, daags voor de ingebruikname, enthousiast: 'Het Mariëburgplein begint een "gezicht" te krijgen. Het korpsgebouw van het Leger des Heils is een van de "trekken" die aan dat gezicht zijn karakter moet geven. Niet het gesloten karakter van de "vier muren gevel", heeft de gemeente voor ogen, maar met een zekere losheid tracht de gemeente op het Mariëburgplein in de bebouwing wat meer lijn te krijgen. De nieuwbouw van het Leger des Heils voldoet in deze opzet aan haar functie.' Detail: alle artikelen tijdens de bouw situeren het gebouw afwisselend aan het Mariëburgplein en op de Gruitberg. De toen al

tien jaar bestaande Nieuwstraat, het eigenlijke adres, verschijnt pas later.

Op foto's uit 1961 blijkt wat het *Nijmeegs Dagblad* allicht bedoelde. Er staat een mooi, vrijstaand, strak gecomponeerd, sober en robuust gebouw. Al snel werden – tegen de bedoeling in? – de aanpalende percelen volgebouwd. Tot 1991 bleef het heilsleger gehuisvest aan de Nieuwstraat. Intussen is het gebouw langer in gebruik als winkelpand dan het zijn oorspronkelijke functie had.

En wie het anno nu bekijkt, ziet dat van het ontwerp weinig rest. De begane grond is onherstelbaar verbouwd tot winkelpand. De gruwelijkste ingreep is de criant fantasieloze derde etage die erop gezet mocht worden: de gootlijn met de buurpanden ruw verstoord door lelijke platenbouw.

Vaak blijkt niet de wederopbouw-architectuur schuldig, maar zijn het de latere liefdeloosheid en desinteresse die het zicht op duurzame schoonheid ontnemen.

JOS JOOSTEN ALUMNUS.

PUBLICEERT GEREGLD OVER DE GESCHIEDENIS VAN NIJMEGEN

Ook de mens is een bedreigde soort geworden

Door de wereld als ons eigendom te beschouwen, plaatsen we onszelf buiten de natuur. Hierdoor brengen we ook ons eigen voortbestaan in gevaar. Het inzicht dat we inmiddels zélf een bedreigde soort zijn, benadrukt de noodzaak om op zoek te gaan naar een nieuwe duurzame balans.

Een toekomst waarin we zelf weer een integraal onderdeel van de natuur worden. De fundamentele veranderingen die daarvoor nodig zijn, vragen om actie.

Een allesomvattende transformatie waarin de wetenschap een cruciale rol speelt.

jebentnodig.nl

Je bent nodig. Radboud Universiteit

